

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра фінансового менеджменту та страхування

БАТУРИНА Мар'яна Петрівна

Формування та розвиток страхового ринку України /
Formation and developing the insurance market of Ukraine

спеціальність: 072 – Фінанси, банківська справа та страхування
освітньо-професійна програма – Фінанси суб'єктів господарювання та страхування

Кваліфікаційна робота

Виконала студентка гр.
ФСГзм-21
М.П. Батурина

Науковий керівник:
д.е.н., проф. Гуцал І.С.

Кваліфікаційну роботу допущено
до захисту:

„__” _____ 20 ____ р.

Завідувач кафедри

доц., к.е.н.

_____ О. В. Кнейслер

ТЕРНОПІЛЬ – 2020

ВСТУП

З приходом незалежності України економічні та соціальні трансформації, що відбуваються в державі, призвели до необхідності створення адекватної системи страхування, яка стала б надійним захистом юридичних і фізичних осіб від матеріальних збитків, природних катастроф, аварій чи інших ризикованих обставин. У країнах з ринковою економікою система страхування сприяє економічній стабільності, зміцненню фінансової системи, активації інвестиційних процесів і вирішенню соціальних проблем.

Страхування як об'єктивно необхідний атрибут ринкової економіки забезпечує надійні гарантії відновлення порушених прав власності та інтересів у випадках втрат, викликаних пожежами, стихійними лихами, техногенними аваріями, транспортними аваріями та іншими непередбаченими обставинами. Водночас, страхування не тільки звільняє державу від витрат відшкодування збитків у разі виникнення страхових подій, але й суттєво впливає на консолідацію державних фінансів, є ефективною формою накопичення грошових коштів громадян та значним стабільним джерелом довгострокових інвестицій.

Незважаючи на складність створення національного страхового ринку, обсяг страхових операцій значно зростає. Це пов'язано з тим, що в неринкових умовах управління виплатами здійснювалося головним чином державою за рахунок бюджету. Реалізація програми приватизації державної власності в Україні зумовила необхідність страхового захисту нових власників майна від ризиків, які призводять до його втрати або пошкодження.

За роки незалежності в Україні в основному була створена нормативно-правова база страхування. Це дало можливість розвивати страховий ринок на основі конкуренції, що сприяє підвищенню якості страхових послуг. Сьогодні, в умовах нестабільної економіки, роль страхування як механізму накопичення

грошової маси та джерела довгострокових інвестицій в економіку зростає у всьому світі, що в свою чергу сприяє фінансовій стабілізації, підвищенню якості життя населення та забезпеченню безперервної виробничої діяльності підприємств і організацій.

Та, на жаль, населення країни не досить обізнане в особливостях страхування, особливо щостосується сфери необов'язкового (добровільного) страхування, того, як діє страховий ринок загалом та які страхові компанії є більш надійними для надання тих чи інших страхових послуг. Саме тому слід розглянути сучасний стан страхового ринку, чи є позитивна динаміка у страхуванні серед населення та які тенденції його розвитку. Розпочата медична реформа в Україні, що базується на впровадженні обов'язкового медичного страхування, підтверджує важливість дослідження страхового ринку держави.

Проблеми розвитку та функціонування страхового ринку України розглядають у своїх працях такі вітчизняні вчені: В. Д. Базилевич, І. О. Бондар, В. А. Борисова, Т. Д. Гарматій, С. Л. Нестерова, Н. В. Харченко, Н. В. Приймак, І. І. Субачов, О. Ф. Філонюк, Л. В. Хорін, О. І. Черняк, В. В. Шахів.

Метою роботи є систематизація теоретичних та практичних засад функціонування страхового ринку України, огляд структури, визначення проблем та перспектив його розвитку.

Для досягнення цієї мети при написанні магістерської роботи передбачається вирішити ряд завдань:

- виявити сутність та функції страхування в ринковій економіці, обґрунтувати необхідність страхового захисту та визначити роль страхування в системі економічних відносин;
- розкрити сутність страхового ринку та обґрунтувати його економічну необхідність;
- здійснити оцінку поточного стану та тенденцій розвитку національного страхового ринку в умовах переходу до ринкового типу економіки;
- розробити пропозиції щодо підвищення ефективності функціонування страхового ринку в Україні.

Об'єктом дослідження є страховий ринок України, як суспільно-економічне явище, у контексті політики його формування та фінансово-економічних наслідків.

Предметом дослідження виступають економічні відносини, що виникають в процесі функціонування страхового ринку України та управління ним.

Методи дослідження. В процесі дослідження використовувався діалектичний метод наукового пізнання, який передбачає виявлення закономірностей, тенденцій і взаємозалежностей функціонування страхового ринку. Поставлені в роботі задачі вирішувалися за допомогою системного підходу, методів емпіричного та теоретичного дослідження, синтезу та аналізу, динамічних порівнянь, графічного зображення та методів формалізації та узагальнення.

Теоретико-методологічною базою дослідження є законодавчі та нормативні акти, навчальна та наукова література, матеріали науково-практичних конференцій, довідкова та періодична література, дані офіційної статистики.

Практична значущість дослідження полягає у можливості застосування рекомендацій, сформованих у роботі для підвищення ефективності функціонування страхового ринку України.

Апробація. Результати дослідження знайшов своє відображення в 1 публікації у збірнику студенських наукових праць.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. У першому розділі розглядаються теоретико-концептуальні аспекти страхового ринку. У другому розділі проводиться аналіз стану сучасного страхового ринку. У третьому розділі висвітлюються проблеми функціонування страхового ринку та окреслюються шляхи їх вирішення. Загальний обсяг роботи – 68 сторінок, основний текст дослідження викладено на 64 сторінках. Робота містить 4 таблиці, 7 рисунків, 52 найменування використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

1.1. Теоретична суть, економічний зміст та мотиваційність розвитку страхування

Специфіка страхування, як економічної категорії, визначається трьома основними ознаками: випадковим характером настання руйнівної події, надзвичайністю нанесеної шкоди (збитку) в натуральній і грошовій формі, а також об'єктивною необхідністю запобігання і подолання наслідків цієї події та компенсування матеріальних або інших збитків. Важливість страхової індустрії для економіки лише частково може бути виміряна розміром її бізнесу, кількістю його працівників, активами, що знаходяться в управлінні, або його вкладом у національний ВВП. Воно фактично відіграє більш фундаментальну роль у роботі сучасного суспільства, будучи передумовою багатьох заходів, які б не відбулися, якби не страхування.

Страховий захист може бути наданий, тільки якщо компанія має відповідні засоби для запобігання та відшкодування матеріальних збитків. Звідси виникає об'єктивна необхідність ізолювати для цієї мети частину валового національного продукту, тобто формування страхового фонду, який є резервним матеріальним і грошовим засобом для забезпечення безперервності процесу суспільного відтворення та допомоги населенню у випадку надзвичайної ситуації [2, 352].

Страховий фонд створюється в результаті перерозподілу валового національного продукту. На практиці існують три форми організації страхового фонду, в яких суб'єктами права власності на ресурси є держава, окремий виробник або страховик (спеціалізована страхова компанія).

Страхування – це економічна категорія, яка являє собою сукупність спеціальних закритих перерозподільних відносин між її учасниками щодо формування цільового страхового фонду для відшкодування надзвичайної

шкоди підприємству, організації, надання грошової допомоги громадянам. Водночас страхування є, з одного боку, засобом захисту виробництва, бізнесу, власності, благополуччя населення, а з іншого – як вид прибуткової діяльності.

Страхування має такі характерні ознаки, які відрізняють його від інших економічних категорій:

- наявність двох сторін: страховика та страхувальника;
- призначення створених грошових коштів та їх витрат тільки для покриття збитків у заздалегідь визначених випадках;
- замкнутість перерозподільних відносин між учасниками страхування;
- часовий та міжтериторіальний розподіл ресурсів;
- еквівалентність відносин, тобто повернення платежів, оскільки вони є призначені для виплат громадам страхувальників [39, 270].

Економічна сутність страхування проявляється в його функціях, які визначають соціальне призначення даної категорії. Страхування здійснює наступні основні функції:

- ризикова, оскільки страхування пов'язане з ризиковим характером виробництва. В рамках функції ризику здійснюється перерозподіл грошової форми вартості між учасниками страхування у зв'язку з наслідками випадкових страхових подій;
- профілактична функція. Значна частина перерозподільних відносин пов'язана з діяльністю превентивних заходів щодо зниження страхових ризиків. Проте організація цих відносин часто залежить від рівня захисту майна та життя страхувальників від початку настання страхового випадку;
- заощаджувальна функція. Довгострокові види страхування є засобом накопичення коштів населенням до виникнення певної події в їхньому житті аж до закінчення страхового періоду [5, 194].

Сучасні економісти відзначають, що страхування, як економічна категорія, включає такі основні елементи: ризикові обставини, ризикова ситуація, вартість (оцінка) об'єкта страхування, страхова подія, страховий внесок, страхова сума, страховий випадок, витрати (збиток) страхування, страхова виплата [50].

Зростання попиту на страховий захист зумовило перехід до продажу страхових полісів з подальшим відшкодуванням збитків, які спочатку переважно продавалися взаємними товариствами страхування.

Найбільш інтенсивно розвивалися всі форми і види страхування у ХХ столітті, воно стало невід'ємним атрибутом ринкової економіки з нерівномірним розвитком страхового бізнесу в окремих країнах і континентах [22, 11–12].

Революційні події в жовтні 1917 р. внесли відповідні зміни в процес ведення страхової справи, оскільки в 1918 р. вона була оголошена державною монополією. Усі страхові операції здійснювали Головне управління державного страхування при Міністерстві фінансів за загальними правилами та тарифами для кожного виду страхування.

За роки радянської влади страховий бізнес розвивався нерівномірно, оскільки державна власність становила до 94% вартості майна, що перебуває на балансі суб'єктів господарювання. Державне казначейство СРСР, по суті, було монополістом у сфері страхування [45, 280].

Сучасний страховий ринок формується в умовах поступового підвищення базових макроекономічних показників. Крім позитивних макроекономічних показників існують такі передумови розвитку національного страхового ринку:

- поступове зростання доходів населення з тенденцією до подолання низького рівня платоспроможності;
- підвищення заінтересованості юридичних та фізичних осіб у захисті своїх майнових інтересів;
- збільшення кількості прибуткових підприємств;
- законодавче запровадження обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів;
- розвиток ринків фінансових послуг (у тому числі фондового ринку) та формування національної системи іпотечного кредитування;
- запровадження системи недержавного пенсійного забезпечення.

Однак існують також негативні чинники, які стримують розвиток ринку страхових послуг:

- недосконалість захисту прав споживачів страхових послуг;
- низький рівень співвідношення страхових платежів з відрахуванням платежів, переданих на перестраховання українським страховикам, і валового внутрішнього продукту, незначна клієнтська база страховиків, а також зосередження страхової діяльності переважно на майновому страхуванні юридичних осіб;
- нерозвиненість довгострокового страхування життя, недержавного пенсійного забезпечення та відсутність правового регулювання діяльності страховиків у сфері обов'язкового медичного страхування;
- недостатність надійних фінансових інструментів для інвестування;
- велика кількість страхових компаній з низьким рівнем капіталізації, а також слабкий розвиток національного перестрахового ринку;
- використання страхового ринку суб'єктами господарювання для оптимізації оподаткування та витоку коштів за кордон;
- недостатній рівень кадрового та наукового забезпечення страхового ринку;
- низький рівень страхової культури населення.

Інакше кажучи, в широкому розумінні страховий ринок є сукупністю економічних відносин з приводу купівлі-продажу страхових послуг, тобто ринок забезпечує органічний зв'язок між страховиками та страхувальниками і тут здійснюється обов'язкове визнання страхової послуги. При цьому необхідною умовою існування страхового ринку є наявність суспільної потреби страховиків, які можуть задовольнити ці потреби. Об'єктивною основою страхового ринку є виникнення в процесі відтворення необхідності надання грошової допомоги потерпілим у випадку настання непередбачених подій. При цьому основними законами його функціонування є економічні закони попиту і пропозицій, закон вартості, накопичення капіталу, закон додаткової вартості, закон конкуренції.

Поряд з цим, страховий ринок є складовою фінансового ринку, що представляє особливе соціально-економічне середовище, де об'єктом купівлі-продажу є страховий захист, формується попит і пропозиція на нього, а

сукупність всіх його суб'єктів функціонує в системі економічних, фінансових, договірних, інформаційно-консультаційних та інших відносин, що обумовлені необхідністю страхової послуги і виникають між ними на всіх етапах її надання.

На мою думку, страховий ринок – це система стійких економічних відносин між покупцями (споживачами, вигодонабувачами), посередниками і продавцями, а також страховиками і регуляторними органами, пов'язаних із формуванням попиту, пропозиції та ціни на прямий страховий захист і перестраховання, які виникають у страхових, перестраховальних і супутніх послугах у певній країні, групі країн чи міжнародному масштабі, що піддається регулюванню.

Страхова галузь розвинених країн забезпечує дієву систему захисту майнових прав та інтересів усіх громадян і підприємств, підтримання соціальної стабільності суспільства, економічної безпеки держави, а також є важливим фінансовим інструментом регулювання національної економіки й потужним джерелом акумулювання коштів для їх подальшого довготермінового інвестування в народне господарство.

Однак розвиток страхового ринку України ще далеко поступається рівню країн з ринковою економікою навіть у незалежній державі, що вимагає глибоких економічних реформ, які повинні бути невід'ємною частиною ефективної системи страхування фізичних та юридичних осіб [3, 374–375].

Особливо важливу роль може зіграти страхування в аграрному секторі. Є багато ризиків, викликаних природними факторами, які призводять до великих втрат. Реалізація аграрної реформи вимагає серйозного збільшення страхування сільських територій. Цьому сприятиме прийняття рішення про відновлення обов'язкового страхування сільськогосподарських культур та посівів цукрових буряків до форм власності з частковим покриттям страхових премій за рахунок бюджету.

Страхування майнових ризиків так само, як розширення страхування відповідальності, спрямоване на підтримку розвитку комерційної діяльності. Це

залежить від задоволення потреб споживачів матеріальних благ, заповнення дохідної частини бюджету [4, 13].

Страховання є найкращим способом для вирішення проблем, створених ризиком. Купуючи страховий поліс індивіди можуть перекласти ризик зі своєї сім'ї або організації на страховика. Фінансовий тягар тих, хто зазнав втрат, відшкодовується із загального фонду, тобто з коштів, зібраних з потенційних претендентів (власників полісів). Крім того, страхування дозволяє враховувати неминучі ризики, пов'язані з інвестиційними проектами, які є прийнятними чи неприйнятними для людей. Врахування цих поширених ризиків ведення бізнесу та інвестиційних рішень є вирішальним для інновацій, розвитку та поступового зростання економіки.

Механізм страхування - це визначальний метод, який дозволяє управляти та керувати ризиком в раціональний та вичерпний спосіб. Ефективний сектор страхування надає значні вигоди домогосподарствам, підприємствам, комерційним діячам, державі та фінансовому сектору.

Наприклад, домогосподарства отримують вигоди через такі особисті види страхування, як страхування життя, здоров'я та майна. Задовольняючи бажання безпеки та забезпечуючи гарантований рівень доходу, страхування може сприяти підвищенню якості життя. Такий вид обов'язкового страхування, як страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів, створює необхідну систему соціального захисту. Він може захистити потерпілих у випадку неплатоспроможності особи, винної в дорожньо-транспортній пригоді.

Страховання враховує наслідки ризикової поведінки шляхом встановлення страхової премії відповідно до індивідуального ризику (встановлення ціни ризику). Це дозволяє застрахованим людям раціональніше ставитись до ризиків та може допомогти їм уникнути надмірно ризикових дій та рішень. Індивіди мають значні економічні стимули для зменшення їх ризику та контролювання можливих втрат. З метою уникнення високих страхових премій водії автомобілів заохочуються до запобігання нещасних випадків та вдосконалення умов безпеки

своїх автомобілів. Більш того страхові компанії самі зацікавлені допомогти клієнтам запобігти та зменшити втрати.

Страховання сприяє розвитку підприємництва, виробництва і торгівлі та надає їм стабільності. Багато видів товарів та послуг виробляються та надаються за умови доступності відповідного виду страхування. Підприємці впевненіше вкладатимуть кошти в інноваційні проекти, якщо зможуть отримати відповідний страховий захист. Страховання дозволяє керівникам виробництва врахувати ризик пошкодження виробничого обладнання, що збільшить інвестування в нього. Крім того, страхування сприяє збільшенню довіри до економічних агентів. Страховання товарів, платежів та транспортування полегшує комерційну діяльність та торгівлю. З іншого боку, споживачі заохочуються до купівлі таких дорогих товарів, як автомобілі чи нерухоме майно. Таким чином, страхування полегшує комерційну діяльність, стимулюючи споживання, підприємництво та інновації. Більш того, страхування майна та відповідальності може зменшити втрати від зупинки або навіть повної ліквідації фірми у випадку непередбачуваних обставин. Воно може мінімізувати додаткові видатки, що виникають в результаті фінансових негараздів.

Страховання також допомагає запобігти значним втратам капіталу і надає стабільності підприємницькій діяльності та економіці в цілому.

Страховання може значно знизити державні видатки. Страховики можуть частково замінити державні програми страхування (такі як страхування ранньої смерті та інвалідності). Це зменшує навантаження на систему соціальної допомоги, залишаючи уряду ресурси для найсуттєвіших і найнеобхідніших цілей соціального захисту.

Більш того, страхування може пом'якшити негативний економічний вплив від природного лиха (такого як втрата сільськогосподарських культур), зменшуючи потребу в фінансовому втручанні держави.

Страховання життя допомагає мобілізувати та спрямувати суми заощаджень на інвестиції в корпоративні та державні облігації, іпотеку та акції. В усьому світі страхування життя стало головним джерелом довготермінового

фінансування, яке є особливо важливим для економік, фінансові ринки яких перебувають на стадії розвитку і які потребують інвестицій в проекти, спрямовані на розвиток інфраструктури.

Хоча страхування надає надзвичайні переваги, його економічні та соціальні витрати можуть бути значними та мають бути взяті до уваги.

Перш за все, страховики заморожують економічні ресурси та спричиняють видатки на продаж та адміністрування. Крім того, страхування може призводити до нечесної та необміркованої поведінки (моральні збитки).

Гарантоване фінансове відшкодування може призвести до шахрайства або до завищених позовів та недбалого ставлення до потенційних втрат. Дорожньо-транспортна пригода може бути сфальсифікована, а шкода може бути перебільшена задля отримання більшої страхової виплати від страхової компанії. Також можуть існувати значні соціальні та економічні витрати, якщо регулювання та нагляд за страховими компаніями є недостатнім. Без сильного регулювання та конкурентного середовища власники страхових полісів не будуть захищені від неплатоспроможності та несумлінної поведінки страхових компаній. Вони будуть не в змозі захистити свої права та будуть вимушені платити занадто високі страхові премії.

Страхування може також використовуватися для таких злочинних цілей, як відмивання грошей, уникнення оподаткування або нелегальне збагачення.

Порівнюючи витрати та вигоди страхування, можна дійти висновку, що соціальні та економічні переваги страхування переважають потенційні втрати. У зв'язку з цим, обов'язком держави залишається забезпечення цієї передумови. Тільки за умови існування відповідного регулювання та правової системи з належним наглядом можна контролювати і мінімізувати витрати, пов'язані зі страхуванням.

1.2. Загальна характеристика структури страхового ринку

Страховий ринок – комплексна, інтегрована система, що складається з різних ланок.

Страховий ринок передбачає незалежність суб'єктів ринкових відносин, їх рівноправне партнерство, розвинуту систему горизонтальних і вертикальних зв'язків між ними.

Основною функцією страхового ринку є накопичення та розподіл страхового фонду з метою страхового захисту суспільства.

Об'єктивна необхідність виникнення і розвитку страхового ринку обумовлена наявністю суспільної потреби в страхових послугах і наявності страховика, здатного задовольнити їх [3, 376].

Структуру страхового ринку можна охарактеризувати в інституційних, територіальних і галузевих аспектах.

Інституційна структура (за формою власності) ґрунтується на відмінності між приватною, державною та комбінованою формами власності. Структура розрізняє акціонерні товариства, корпоративні, взаємні та державні страхові компанії. Інституційна структура страхового ринку України представлена на рис. 1.1.

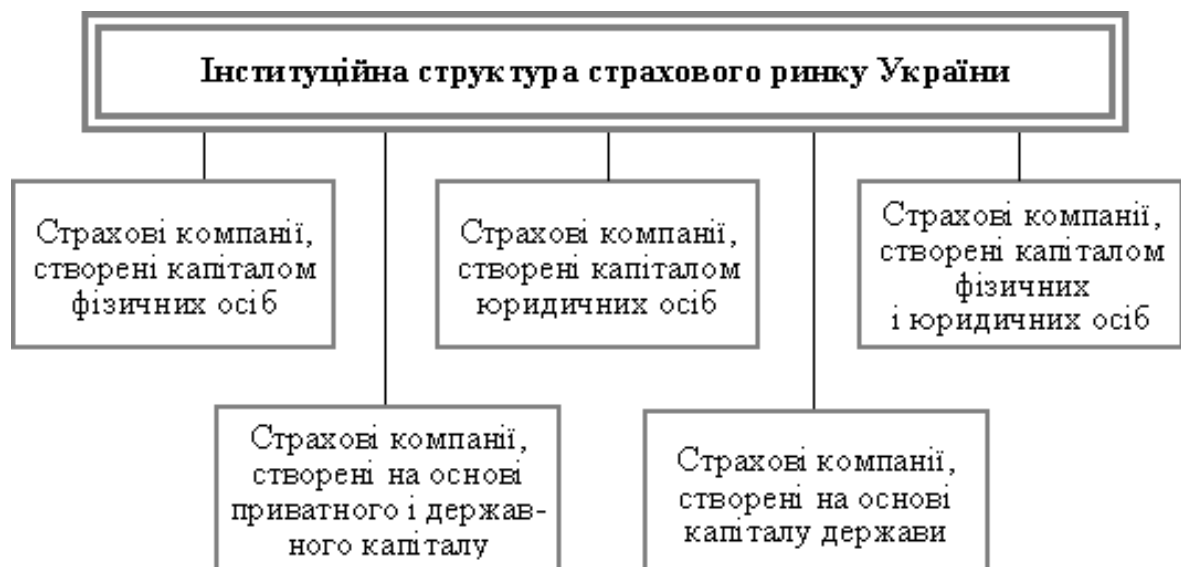

Рис. 1.1. Інституційна структура страхового ринку України [7, 371]

У територіальному вимірі, залежно від масштабу, розрізняють: місцеві (регіональні), національні (внутрішні) і міжнародні (зовнішні) страхові ринки (рис. 1.2.).

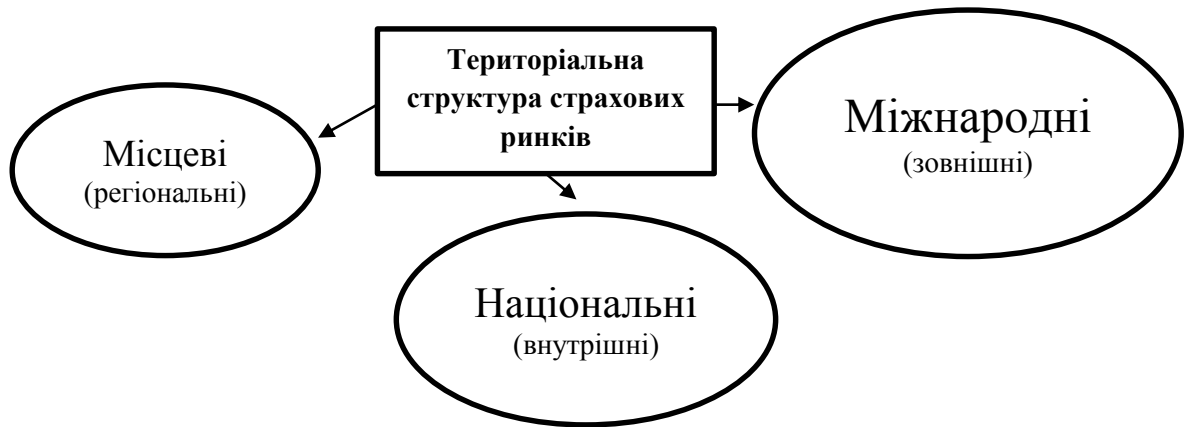

Рис. 1.2. Територіальна структура страхових ринків [14, 180]

Місцевий ринок відповідає страховим інтересам регіону; національні – інтересам, які вийшли за межі регіону і поширились до рівня нації (держави); світові – задовольнюють попит на страхові послуги в масштабах світової економіки.

За галузевою ознакою страховий ринок поділяють на ринок страхування життя та ринок загальних (ризикових) видів страхування (майнового, особистого, відповідальності) (рис. 1.3.) [9, 118].

Рис. 1.3. Галузева структура страхового ринку України [16, 111]

Об'єктом страхового ринку є страхові продукти – конкретні страхові послуги, що надаються страхувальнику згідно договору страхування. Ціна на них формується на основі конкуренції і відображається в страховому тарифі. Купівля та продаж здійснюється за договором страхування (страховим сертифікатом або полісом).

Суб'єктами страхового ринку є страховики, страхувальники, страхові посередники. Суб'єкти страхового ринку є незалежними у своїх рішеннях, між ними існує рівноправне партнерство, розроблена система горизонтальних і вертикальних зв'язків [35, 528].

Функціонування страхового ринку ґрунтується на таких принципах:

- демонополізація страхового бізнесу;
- конкуренція страхових організацій з надання страхових послуг та залучення страховиків;
- свобода вибору страхувальників умов надання страхових послуг, форм і об'єктів страхового захисту;
- забезпечення гарантії та надійності страхового захисту [6, 412].

У сучасній економіці через страхування реалізується державна політика соціально-економічного захисту населення, формуються значні інвестиційні ресурси. Важливим компонентом національної безпеки є розвиток страхового ринку та його використання в інтересах сталого розвитку національної економіки в умовах її інтеграції у світову економічну спільноту та зміцнення процесів глобалізації. Міжнародне співробітництво у сфері страхування сприяє функціонуванню таких галузей економіки, як міжнародна торгівля, транспорт, авіація, аерокосмічна промисловість та туризм [19, 284].

Отже, аналізуючи страховий ринок в Україні варто визнати великий прогрес, проте проблеми з вітчизняними страховиками не зменшилися. Основними проблемами на сьогодні є те, що страховий ринок України має: низьку капіталізацію; велику кількість невеликих компаній, які не здатні на повну відповідальність за всі страхові ризики; відсутність ефективної ринкової інфраструктури; високу питому вагу перестрахування.

1.3. Законодавчо-нормативна база функціонування страхового ринку в Україні

В Україні законодавча база, яка регулює діяльність страхового ринку, почала створюватися з травня 1993 року коли був прийнятий Декрет «Про страхування», який ґрунтувався в основному на нормативній базі колишнього Держстраху. До прийняття Декрету «Про страхування» цей вид фінансово-господарської діяльності регулювався в Україні Законом «Про господарські товариства». Потрібно зазначити, що ця нормативна база мала ряд недоліків, які спонукали органи страхового нагляду, які були створені в Україні наприкінці 1993 р., працювати над вдосконаленням законодавчої бази. В першу чергу було розроблено Закон України «Про страхування», схвалений Верховною Радою України 7 березня 1996 р. Новий закон дав змогу суттєво підвищити у 1996 р. надійність страхового ринку в Україні і посилити контроль за його розвитком [15, 2].

Згідно ЗУ «Про страхування» в редакції від 4 жовтня 2001 р. передбачено ряд принципів моментів, зокрема:

- мінімальний розмір статутного фонду страховика, який займається видами страхування іншими, ніж страхування життя встановлюється в сумі, еквівалентній 1 млн. євро, а страховика, який займається страхуванням життя – 10 млн. євро за валютним обмінним курсом валюти України.

- впроваджено маржу платоспроможності 0,18 від суми страхових премії та 0,26 від виплат за попередні 12 місяців (ризикові види страхування); 0,05 від загальної величини резерву довгострокових зобов'язань (страхування життя).

- розмежовано ліцензування щодо страхування життя та ризикових видів страхування;

- впроваджено поняття «технічних» (це резерви, що складаються з частин страхових платежів на випадок перебільшення середнього рівня страхових випадків) та «математичних» (це довгострокові зобов'язання, по страхуванню

життя) резервів і вимоги про відповідність цим резервам обов'язків, прийнятих на себе страховими компаніями;

– встановлено порядок «заробленої» премії, в основу якого покладено метод «однієї четвертої» від одержаних премій;

– надано право уповноваженому органу проводити санації, ліквідації і реорганізації страхових компаній;

– підвищено вимоги до ліцензування [24].

На сьогодні законодавчі документи які регулюють страхову діяльність в Україні можна розподілити наступним чином:

- Конституція України;
- Міжнародні підписані і ратифіковані угоди;
- Цивільний кодекс України;
- Податковий кодекс України;
- Закони України («Про страхування», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про недержавне пенсійне забезпечення», «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів», тощо);
- Постанови кабінету міністрів України;
- нормативні акти (інструкції, методики, положення, накази), котрі приймаються відомствами виконавчої влади чи спеціального назначеного органу, що здійснює нагляд за страховою діяльністю;
- правила страхування;
- договір страхування [8, 656].

Законодавче регулювання страхової діяльності — це передусім боротьба країн за «моральну безпеку» громадян у своїх країнах.

Закон України «Про страхування» має п'ять основних розділів і 46 статей.

У першому розділі встановлюється основний термінологічний апарат (визначаються такі базові поняття, як страхування, страховики, страхувальники, об'єкти, форми та види страхування, страхові ризики і випадки, страхова сума,

страхове страхові платежі і тарифи, співстрахування, перестрахування, об'єднання страховиків, товариство взаємного страхування та посередницька діяльність).

Другий розділ регулює порядок проведення страхування (визначає вимоги до договорів та правил страхування, установлює обов'язки страховиків і страхувальників у кожній конкретній ситуації).

Третій розділ визначає умови забезпечення платоспроможності страховиків (подається фінансовий механізм здійснення страхової діяльності, встановлюються певні обмеження щодо можливості прийняття зобов'язань і визначаються загальні принципи аудиту страховика).

Четвертий розділ формулює принципи державного нагляду за страховою діяльністю, (визначається орган, що здійснює державний нагляд за страховою діяльністю і встановлено його права та функції; порядок ліцензування страхової діяльності, що забезпечує правове регулювання роботи страховиків на страховому ринку).

П'ятий розділ містить прикінцеві положення (формування статутного фонду, поступове збільшення норм платоспроможності страховиків, тощо) [12, 19–21].

Із 01 липня 2020 року Національний банк України став регулятором та наглядовим органом на ринку страхування відповідно до Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг" на заміну Національній комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

Відтепер відповідно до законодавства Національний банк та його посадові особи здійснюють нагляд за додержанням законодавства про захист прав споживачів фінансових послуг, у тому числі у сфері страхування.

Отже, Національний банк та його посадові особи, зокрема:

– розглядають звернення споживачів фінансових послуг (у тому числі щодо наявності в договорах умов, що обмежують права споживачів фінансових послуг), роз'яснюють їм законодавство з питань захисту прав споживачів

фінансових послуг;

– за результатами розгляду справ про порушення прав споживачів фінансових послуг застосовують до фінансових установ, інших суб'єктів господарювання, що надають фінансові послуги, та осіб, що надають посередницькі послуги на ринках фінансових послуг, заходи впливу та накладають на посадових осіб юридичної особи або фізичних осіб - підприємців, які надають фінансові послуги, адміністративні стягнення;

– перевіряють у фінансових установах та в інших суб'єктах господарювання, що надають фінансові послуги, додержання правил надання фінансових послуг та законодавства про захист прав споживачів;

– забезпечують проведення роз'яснювальної роботи щодо захисту прав споживачів фінансових послуг.

Правління Національного Банку України взяло на себе виконання функцій Моторно (транспортного) страхового бюро України.

У сучасному суспільстві страхування стало універсальним засобом страхового захисту всіх форм власності, прибутку та інших інтересів підприємств, організацій, фермерів, орендарів, громадян.

Українські страховики поки не готові до вільної конкуренції зі своїми іноземними колегами це означає, що держава повинна надавати їм певну підтримку, у тому числі з точки зору навчально-методичного забезпечення [49].

На жаль, в Україні досі спостерігаємо значні перекоси в державному регулюванні, розходження у законодавстві з одних і тих же питань, тому вирішенням цих проблем буде узгодження поняття та основних постулатів страхової діяльності у всіх нормативно-правових та законодавчих актах.

Висновки до 1 розділу

Наразі страховий ринок є одним з найбільш розвинених сегментів ринку небанківських фінансових послуг в Україні. Досвід функціонування страхового ринку України показав, що, незважаючи на підвищення вимог законодавства про мінімальний розмір статутного фонду страхових компаній, страхова сфера постійно удосконалюється.

Напрями дії страхування досить різноманітні і включають в себе не лише страхування майна або здоров'я, але й багато інших сфер діяльності людини.

У розвинених країнах страхування є стратегічним сектором економічного розвитку, оскільки зменшує навантаження на витратну частину бюджету для компенсації збитків, залучення інвестицій в економіку, вирішення соціальних проблем суспільства. Страхові компанії по всьому світу вважаються потужними фінансово-інвестиційними інституціями, крім того, вони вирішують проблему зайнятості у світі.

В Україні цей вид діяльності набирає обертів і стрімко зростає, але рівень розвитку українського страхового ринку значно нижчий порівняно з розвинутими країнами ринкової економіки.

Таким чином, метою розвитку страхового ринку є підвищення рівня страхового захисту майнових інтересів фізичних та юридичних осіб, формування ефективних ринкових механізмів залучення інвестиційних ресурсів у національну економіку шляхом забезпечення ефективного функціонування ринку страхових послуг з врахуванням міжнародного досвіду, застосування сучасної ринкової інфраструктури та фінансових інструментів.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИКА ТА ПРОБЛЕМАТИКА ФУНКЦІОНУВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

2.1. Аналітична оцінка стану та розвитку страхового ринку в Україні

У розвинених країнах страхова діяльність є важливою складовою економічної безпеки та фінансової системи держави. На фінансовому ринку страхові компанії виступають не тільки страховиками і фінансовими посередниками, а також фінансовими менеджерами й інвесторами. Страхові компанії страхують ризики інших суб'єктів фінансового ринку, підвищуючи рівень фінансової безпеки на ньому.

Сучасний стан розвитку страхового ринку України свідчить про те, що він не досить ефективно виконує свою роль у функціонуванні фінансової системи. Так, за оцінками експертів, частка страхових платежів за особистим страхуванням в Україні становить усього 4-5%, тоді як у Західній Європі та США цей вид послуг займає близько 60%, у Японії – 80%, у Великобританії – 70%, а у світі в середньому – 58,3%. Загальний обсяг страхових послуг на фінансовому ринку України в останньому десятиріччі за зібраними преміями дорівнював 0,06% світового обсягу і був меншим у 400 разів порівняно із США, у 60 разів – із Німеччиною, у 50 разів – із Францією. При цьому слід відмітити, що основними причинами є, по-перше, ментальні особливості, а по-друге, економічне становище як держави, так і населення.

Ринок страхових послуг є другим за рівнем капіталізації серед інших небанківських фінансових ринків.

В той же час страховий ринок України виконує свої функції, зокрема, як суб'єкт фінансового ринку, лише частково, повільно адаптуючись до європейських та світових стандартів. Вітчизняні страховики функціонують за складних умов системної політичної та економічної кризи, воєнної ситуації та соціальної напруги, стагнації та тотального зубожіння населення. Проте

найбільше їх діяльності перешкоджає нерозвиненість і нестабільність фінансового ринку України. Тому забезпечення комплексного розвитку всіх напрямів діяльності страхових компаній на фінансовому ринку України сьогодні належить до найактуальніших суспільних завдань.

На нинішньому етапі розвитку української економіки всі види фінансових посередників постійно стикаються з кризовими явищами, які посилюються в умовах військової агресії, пандемії, девальвації національної валюти, недовіри до державної влади, високого рівня корупції, низької інвестиційної привабливості та значного боргового навантаження. Негативні макроекономічні процеси в економіці безпосередньо впливають на стан страхового сектору [27, 46–47].

Значним є вплив пандемії на попит певних сегментів страхування. Наприклад, найбільш динамічним сегментом було страхування медичних витрат: кількість українців, що виїжджають за кордон, зростала кожного року, наприклад, в 2018-2019 рр. потік туристів і трудових мігрантів збільшився на 5,2% і 5,6% відповідно. У поточному році варто очікувати спаду через карантин і все ще існуючих обмежень. Ще одною перевагою було бажання з боку великого бізнесу утримати цінних співробітників шляхом включення додаткового медичного страхування в соціальні пакети. Враховуючи поточні економічні проблеми, дану практику почнуть скасовувати.

Пріоритетними для страхових компаній залишаються такі сегменти як автострахування і страхування життя. У першому випадку позначається зростання продажів нових авто, в тому числі і за програмами кредитування, до яких, як правило, оформляють ще й КАСКО. У другому — зростання побоювань за своє здоров'я: покупка поліса коштує відносно недорого, але дозволяє отримувати якісну медичну допомогу, що особливо актуально в поточних умовах.

Незважаючи на це за оцінкою однієї з найбільших перестрахових компаній Swiss Re Sigma український ринок страхування увійшов в десятку найдинамічніших ринків світу.

Сукупність форм страхового захисту від фінансового ризику є широкою і включає в себе страхування від ризику втрати прибутку, страхування інвестицій, страхування кредитів, страхування від інших фінансових втрат. В розвинених країнах страхові компанії є активними учасниками фінансового ринку, їхня роль у інвестиційному та кредитному процесах є вагомюю, а інші суб'єкти фінансового ринку все ширше використовують страхові послуги [20, 39].

Перелік видів страхування, якими може скористатися страхувальник, являють собою асортимент послуг страхового ринку. Існують такі види добровільного страхування:

- 1) страхування життя;
- 2) страхування від нещасних випадків;
- 3) медичне страхування (безперервне страхування здоров'я);
- 4) страхування здоров'я на випадок хвороби;
- 5) страхування залізничного транспорту;
- 6) страхування наземного транспорту (крім залізничного);
- 7) страхування повітряного транспорту;
- 8) страхування водного транспорту (морського внутрішнього та інших видів водного транспорту);
- 9) страхування вантажів та багажу (вантажобагажу);
- 10) страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ;
- 11) страхування майна;
- 12) страхування цивільної відповідальності власників наземного транспорту (включаючи відповідальність перевізника);
- 13) страхування відповідальності власників повітряного транспорту (включаючи відповідальність перевізника);
- 14) страхування відповідальності власників водного транспорту (включаючи відповідальність перевізника);
- 15) страхування відповідальності перед третіми особами;
- 16) страхування кредитів (у тому числі відповідальності позичальника за непогашення кредиту);

- 17) страхування інвестицій;
- 18) страхування фінансових ризиків;
- 19) страхування судових витрат;
- 20) страхування виданих гарантій (порук) та прийнятих гарантій;
- 21) страхування медичних витрат;
- 22) інші види добровільного страхування.

Відповідно до Статті 7 Закону України «Про страхування» в Україні здійснюються такі види обов'язкового страхування:

- 1) медичне страхування;
- 2) особисте страхування медичних і фармацевтичних працівників на випадок інфікування вірусом імунодефіциту людини при виконанні ними службових обов'язків;
- 3) особисте страхування працівників відомчої та сільської пожежної охорони і членів добровільних пожежних дружин (команд);
- 4) страхування спортсменів вищих категорій;
- 5) страхування життя і здоров'я спеціалістів ветеринарної медицини;
- 6) особисте страхування від нещасних випадків на транспорті;
- 7) авіаційне страхування цивільної авіації;
- 8) страхування відповідальності морського перевізника та виконавця робіт, пов'язаних із обслуговуванням морського транспорту, щодо відшкодування збитків, завданих пасажиром, багажу, пошті, вантажу, іншим користувачам морського транспорту та третім особам;
- 9) страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів;
- 10) страхування засобів водного транспорту;
- 11) страхування цивільної відповідальності оператора ядерної установки за ядерну шкоду, яка може бути заподіяна внаслідок ядерного інциденту;
- 12) страхування працівників, які беруть участь у наданні психіатричної допомоги, в тому числі здійснюють догляд за особами, які страждають на психічні розлади;

13) страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно пожежами та аваріями на об'єктах підвищеної небезпеки, включаючи пожежовибухонебезпечні об'єкти та об'єкти, господарська діяльність на яких може призвести до аварій екологічного та санітарно-епідеміологічного характеру;

14) страхування цивільної відповідальності інвестора, в тому числі за шкоду, заподіяну довкіллю, здоров'ю людей, за угодою про розподіл продукції, якщо інше не передбачено такою угодою;

15) страхування майнових ризиків за угодою про розподіл продукції у випадках, передбачених Законом України «Про угоди про розподіл продукції»;

16) страхування фінансової відповідальності, життя і здоров'я тимчасового адміністратора, ліквідатора фінансової установи та працівників Міністерства фінансів України, які визначені ним для вирішення питань щодо участі держави у капіталізації банку;

17) страхування майнових ризиків при промисловій розробці родовищ нафти і газу у випадках, передбачених Законом України «Про нафту і газ»;

18) страхування медичних та інших працівників державних і комунальних закладів охорони здоров'я та державних наукових установ на випадок захворювання на інфекційні хвороби, пов'язаного з виконанням ними професійних обов'язків в умовах підвищеного ризику зараження збудниками інфекційних хвороб;

19) страхування професійної відповідальності осіб, діяльність яких може заподіяти шкоду третім особам, за переліком, встановленим Кабінетом Міністрів України;

20) страхування відповідальності власників собак (за переліком порід, визначених Кабінетом Міністрів України) щодо шкоди, яка може бути заподіяна третім особам;

21) страхування цивільної відповідальності громадян України, що мають у власності чи іншому законному володінні зброю, за шкоду, яка може бути

заподіяна третій особі або її майну внаслідок володіння, зберігання чи використання цієї зброї;

22) страхування відповідальності суб'єктів туристичної діяльності за шкоду, заподіяну життю чи здоров'ю туриста або його майну;

23) страхування предмета іпотеки від ризиків випадкового знищення, випадкового пошкодження або псування [25].

В Україні створено сприятливе для розвитку ринку страхових послуг конкурентне середовище. Механізм конкуренції серед страховиків справно виконує дуже важливу селективну функцію. Щорічно в Україні страховий ринок покидають декілька не конкурентоспроможних страховиків і одночасно включаються до Державного реєстру декілька нових страхових компаній. Загальна тенденція до самоочищення небанківського ринку розпочалася задовго до того, як страховики, кредитні спілки, ломбарди та фінкомпанії перейшли під нагляд Національного банку. Ретроспективний погляд свідчить про постійну ротацію ринку. Одні компанії залишають ринок, інші долучаються. Упродовж останніх семи років (2012–2019) кількість страхових компаній та кредитних спілок зменшилася майже вдвічі – з 414 до 233 та з 617 до 377 фінустанов відповідно.

Постійна ротація пояснюється насамперед економічними чинниками. Адже цей ринок залежить від стану економіки та відповідно попиту на фінпослуги, особливо сектори, які оперують грошима споживачів, – кредитні спілки та страхові компанії. Значний спад ділової активності страхових компаній та кредитних спілок відбувається під час економічних криз. Так було й під час економічної кризи 2008–2009 років, і протягом 2014–2015, коли ринок знову почав скорочуватися.

Фінансовий ринок має велику частку непрацюючих компаній. Частина з них зареєстрована на тимчасово окупованих територіях, інші - або зовсім не звітують, або їх звітність свідчить, що вони не здійснюють діяльності. Всього на непідконтрольних територіях зареєстровано 172 компанії, у тому числі 8 страхових, 85 кредитних спілок, 58 ломбардів, 21 фінансова компанія. Крім того,

не подають звітність 112 компаній. Звітують, але не здійснюють діяльності 226 компаній.

За останні чотири місяці під час регулювання Національним банком ринку небанківських фінансових послуг, ринок залишило близько 38 фінансових установ та ще 45 установ добровільно відмовилися від усіх ліцензій. Переважно ринок залишають фінансові компанії (здали ліцензії - 19, виключено з ДРФУ — 17), страховики (9 і відповідно 4), ломбарди (6 і відповідно 6) та менше — кредитні спілки (5 і відповідно 6) і лізингодавців (6 та 5 відповідно) [9].

Об'єм фінансових послуг, представлених фінансовими компаніями в третьому кварталі 2020 року, виріс в 1,3 рази – до 187,87 млрд грн. Про свідчить опублікований на сайті Національного банку України аналіз небанківського фінансового сектору.

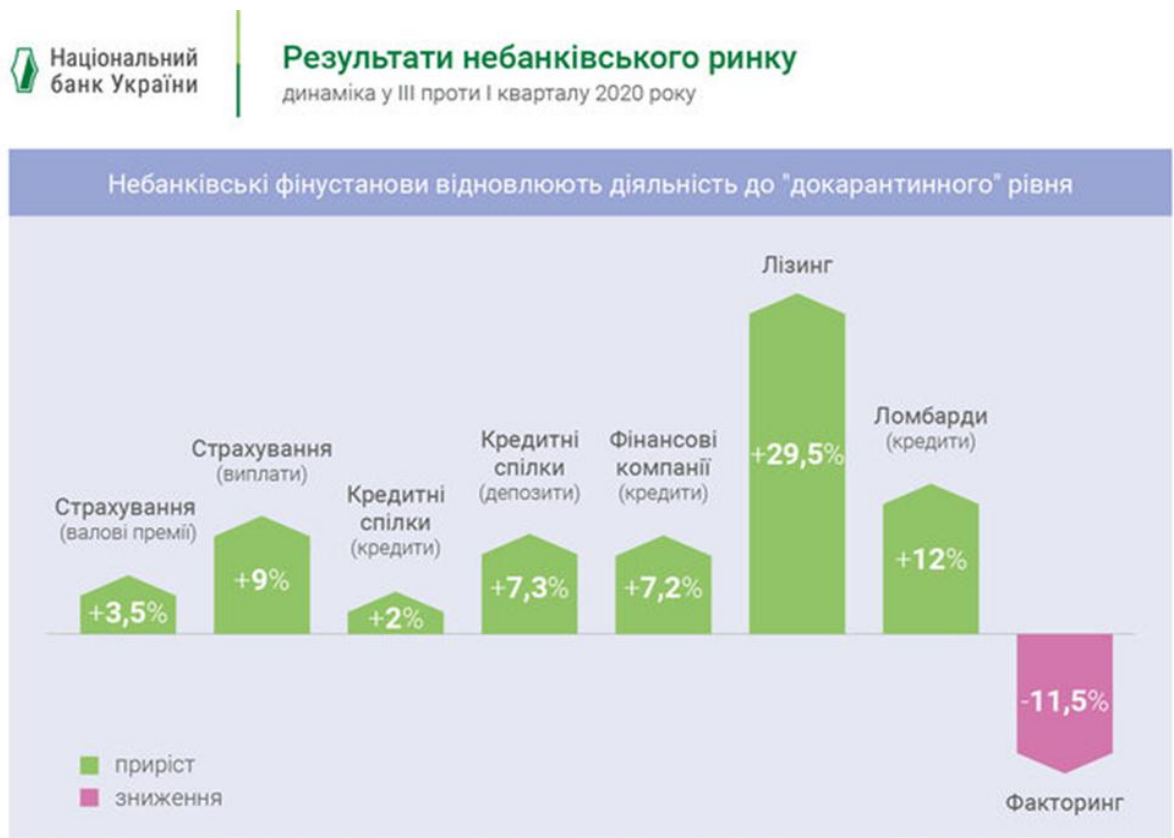

Рис.2.1. Динаміка результатів небанківського ринку України в III кв. 2020 року у порівнянні з I кв. 2020 року [9].

Згідно аналізу, за липень – вересень 2020 року об'єми позичок виросли в 2 рази – до 23,27 млрд грн, торгівля валютними цінностями – в 1,7 рази, до 56,5

млрд грн, а об'єми лізингу – в 1,9 рази, до 756,1 млн. грн, об'єм послуг факторингу скоротився на 7,4%, до 1946 млрд грн, а об'єм надання гарантій та поручительств – на 26,8%, до 507,6 млн грн.

Згідно документу, активи фінкомпаній за січень-вересень 2020 року виросли на 8,1% – до 186,94 млрд грн. По даним НБУ, власний капітал за III кв. 2020 року скоротився на 14% – до 31,21 млрд грн [29].

Страхова компанія — визначена суспільна форма функціонування страхового ринку, яка являє собою обособлену структуру, що може бути державної, акціонерної, кооперативної, приватної форми власності, та бере на себе зобов'язання відшкодувати втрати при настанні страхового випадку, попередньо передбаченим у договорі страхування, в обмін на звичайну плату, яка називається премією [33].

Загальні показники кількості страхових компаній на фінансовому ринку України та їх динаміка за відповідний період представлені в табл. 2.1.

Таблиця 2.1.

**Динаміка кількості страхових компаній в Україні
станом на 2018-2020 рр. [32]**

Кількість страхових компаній	IV кв. 2018 р.	IV кв. 2019 р.	I кв. 2020 р.
Загальна кількість	281	233	225
в т.ч. СК «non-Life»	251	210	203
в т.ч. СК «Life»	30	23	22

Ринок страхових послуг є другим за рівнем капіталізації серед інших небанківських фінансових ринків. Загальна кількість страхових компаній станом на I кв. 2020 р. становила 225, у тому числі СК «life» – 22 компанії, СК «non-life» – 203 компанії, (станом на IV кв. 2019 р. – 233 компанії, у тому числі СК «life» – 23 компанії, СК «non-life» – 210 компаній).

Кількість страхових компаній продовжує тенденцію до зменшення, так за 2020 рік порівняно з 2019 роком, кількість компаній зменшилася на 8 СК, порівняно з 2018 роком зменшилася на 56 СК [13].

Незважаючи на значну кількість компаній, фактично на страховому ринку основну частку валових страхових премій – 97,9% – акумулюють 100 СК «non-Life» (39,8% всіх СК «non-Life») та 96,9% – 10 СК «Life» (33,3% всіх СК «Life»).

По ринку страхування життя Індекс Герфіндаля – Гіршмана (ННІ) становив 1 529,92 (у I кварталі 2019 року – 1 573,93), по ринку ризикових видів страхування становив 257,13 (у I кварталі 2019 року – 236,07). У цілому по страховому ринку індекс Герфіндаля – Гіршмана становив 222,37 (у I кварталі 2019 року – 210,52).

Страхова премія — це сума грошей, яку страхувальник сплачує страховій компанії, що укладає страховий поліс, і яка являє собою своєрідну оплату за ризик, що бере на себе страхова компанія. Страхова премія є доходом для страховика і зазвичай встановлюється у відсотковому співвідношенні до суми угоди страхування [27, 47].

У порівнянні з I кварталом 2019 року на 1 782,3 млн. грн. (13,4%) зменшився обсяг надходжень валових страхових премій, обсяг чистих страхових премій зменшився на 4,9 млн. грн. (0,1%). Зменшення валових страхових премій відбулося майже по всіх видах страхування, а саме: страхування майна (зменшення валових страхових платежів на 873,4 млн. грн. (43,0%)); страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ (зменшення валових страхових платежів на 791,0 млн. грн. (49,2%)); страхування відповідальності перед третіми особами (зменшення валових страхових платежів на 270,0 млн. грн. (41,1%)); страхування вантажів та багажу (зменшення валових страхових платежів на 243,4 млн. грн. (39,1%)); страхування фінансових ризиків (зменшення валових страхових платежів на 209,9 млн. грн. (19,3%)).

Питома вага чистих страхових премій у валових страхових преміях за I квартал 2020 року становила 83,7%, що на 11,1 в.п. більше в порівнянні з I кварталом 2019 року. [32].

Динаміку страхових премій, акумульованих страховими компаніями в Україні за 2017 – 2019 рр. I кв. 2020 р. представлено на рис. 2.1.

Рис. 2.2. Динаміка страхових премій, акумульованих страховими компаніями України за 2017 – 2019 рр. I кв. 2020 р. (млн. грн.) [32]

Можна констатувати, що незважаючи на значну кількість компаній, фактично на страховому ринку основну частку валових страхових премій – 98,8% – акумулюють 100 СК "non-Life" (49,3% всіх СК "non-Life") та 96,2% – 10 СК "Life" (45,4% всіх СК "Life").

Валові страхові премії, отримані страховиками при страхуванні та перестраховуванні ризиків від страхувальників та перестраховальників за I квартал 2020 року, становили 11 548,8 млн. грн., з них: 5 399,2 млн. грн. (46,8%) – що надійшли від фізичних осіб; 6 149,6 млн. грн. (53,2%) – що надійшли від юридичних осіб.

За I квартал 2019 року загальна (валова) сума страхових премій, отриманих страховиками, становила 13 331,1 млн. грн., з них: 4 817,4 млн. грн. (36,1%) – що надійшли від фізичних осіб; 8 513,7 млн. грн. (63,9%) – що надійшли від юридичних осіб.

За I квартал 2020 року сума отриманих страховиками валових премій з видів страхування, інших, ніж страхування життя, становила 10 295,6 млн. грн. (або 89,1% від загальної суми страхових премій), а зі страхування життя – 1 253,2 млн. грн. (або 10,9% від загальної суми страхових премій).

Чисті страхові премії за I квартал 2020 року становили 9 668,0 млн. грн., що становить 83,7% від валових страхових премій. Чисті страхові премії за I квартал 2019 року становили 9 672,9 млн. грн., або 72,6% від валових страхових премій.

Обсяги валових страхових премій за I квартал 2020 року зменшилися порівняно з I кварталом 2019 року на 13,4%, чисті страхові премії зменшилися на 0,1%.

Важливими показниками діяльності страхового ринку є кількість укладених договорів страхування, страхові резерви, рівень виплат і премій з перестраховування та ін.

Протягом аналізованого періоду зменшилась кількість укладених договорів страхування на 5 520,8 тис. одиниць (або на 12,0%), при цьому на 1 710,0 тис. одиниць (або на 10,7%) зменшилась кількість договорів з добровільного страхування, в тому числі зменшилась кількість укладених договорів страхування від нещасних випадків на 1 027,0 тис. одиниць (або на 11,6%), кількість укладених договорів страхування фінансових ризиків зменшилась 411,1 тис. одиниць (або на 27,6%), кількість укладених договорів страхування здоров'я на випадок хвороби зменшилась 278,2 тис. одиниць (або на 20,8%). Кількість укладених договорів з обов'язкового страхування зменшилась на 4 220,0 тис. одиниць (або на 14,6%) за рахунок зменшення договорів страхування від нещасних випадків на транспорті на 4 205,4 тис. одиниць (або на 15,6%).

Обсяг валових страхових виплат/відшкодувань у порівнянні з I кварталом 2019 року збільшився на 438,7 млн. грн. (13,2%), обсяг чистих страхових виплат збільшився на 410,3 млн. грн. (12,6%). Зростання обсягів валових страхових виплат у I кварталі 2020 року мало місце у більшості видів страхування, так збільшилися валові страхові виплати з таких видів страхування, як: автостраховування (збільшення валових страхових виплат на 165,9 млн. грн. (10,2%)), медичне страхування (безперервне страхування здоров'я (збільшення валових страхових виплат на 119,6 млн. грн. (18,4%)), страхування від вогневих

ризиків та ризиків стихійних явищ (збільшення валових страхових виплат на 94,5 млн. грн. (2 рази)). Водночас, зменшилися валові страхові виплати зі страхування від нещасних випадків на 33,0 млн. грн. (45,6%), фінансових ризиків на 25,8 млн. грн. (6,3%), страхування майна на 15,1 млн. грн. (9,6%).

Рівень валових виплат у порівнянні з аналогічним періодом 2019 року збільшився на 7,7 в.п. та становив 32,5%. Рівень чистих страхових виплат станом на 31.03.2020 становив 37,8%, що більше на 4,2 в.п. у порівнянні з аналогічним періодом минулого року.

Високий рівень валових та чистих страхових виплат спостерігається з медичного страхування – 48,4% та 49,9%, за видами добровільного особистого страхування – 36,5% та 39,4%, за видами недержавного обов'язкового страхування – 51,4% та 51,5% (з обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів – 50,4% та 49,3%) відповідно[32].

Динаміку страхових виплат страховими компаніями України за 2017 – 2019 рр., I кв. 2020 р. представлено на рис. 2.2.

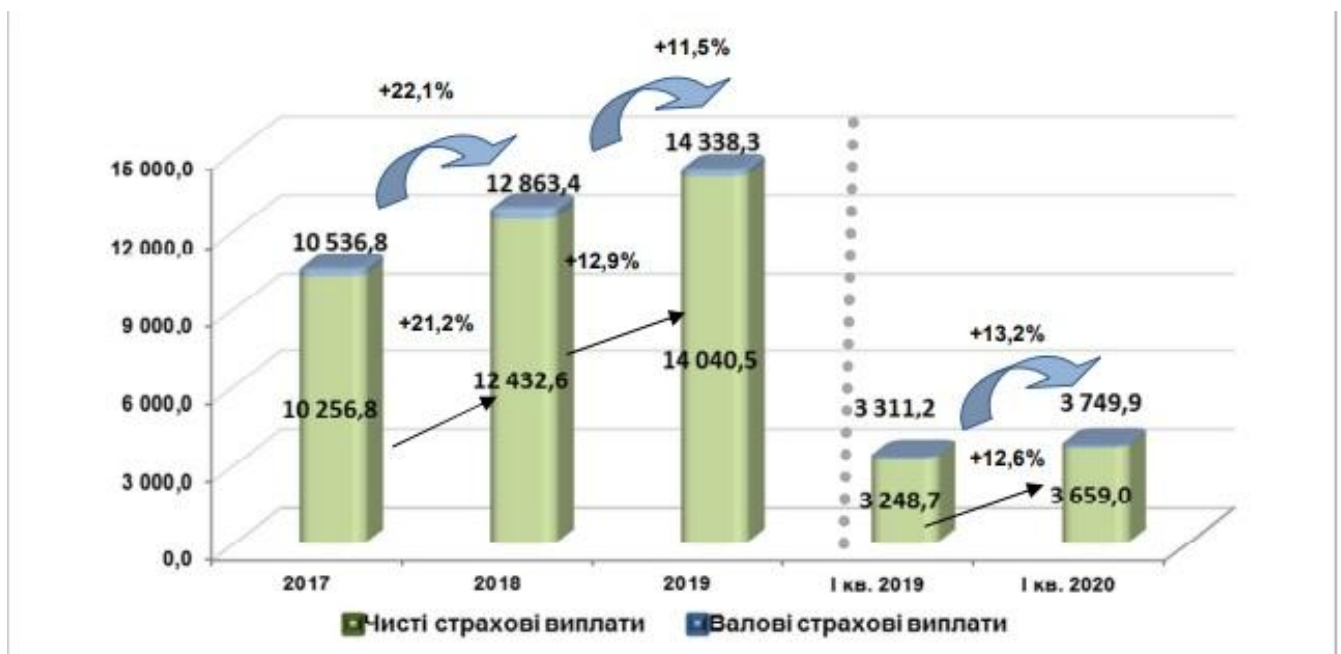

Рис. 2.3. Динаміка страхових виплат страховими компаніями України за 2017 – 2019 рр., I кв. 2020 р. (млн. грн.) [32]

Чисті страхові виплати у I кварталі 2020 року збільшились за такими видами страхування: автострахування на 144,3 млн. грн., медичне страхування – 118,8 млн. грн., авіаційне страхування – 106,7 млн. грн., страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ – 95,2 млн. грн. При цьому зменшились чисті страхові виплати з таких видів: страхування від нещасних випадків на 33,0 млн. грн., страхування фінансових ризиків – 29,5 млн. грн., страхування майна – 13,2 млн. грн. [27, 48].

Високий рівень валових страхових виплат спостерігався за такими видами страхування: з медичного страхування – 48,4% (станом на 31.03.2019 – 48,2%), недержавного обов'язкового страхування – 51,4% (станом на 31.03.2019 – 39,7%), обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів – 50,4% (станом на 31.03.2019 – 43,7%), добровільного особистого страхування – 36,5% (станом на 31.03.2019 – 34,8%). Рівень валових страхових виплат (відношення валових страхових виплат до валових страхових премій) станом на 31.03.2020 становив 32,5%, представлено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2.

Динаміка рівня страхових виплат за видами страхування станом на 31.03.2019-31.03.2020 рр. [29]

Види страхування	Рівень страхових виплат			
	Валових виплат		Чистих виплат	
	Станом на 31.03.2019	Станом на 31.03.2020	Станом на 31.03.2019	Станом на 31.03.2020
Страхування життя	14,3%	11,7%	14,3%	11,7%
Види страхування, інші, ніж страхування життя, утому числі:	25,7%	35,0%	35,9%	41,7%
Добровільне особисте страхування	34,8%	36,5%	38,6%	39,4%
Добровільне майнове страхування	21,3%	31,1%	35,3%	42,0%
- в тому числі страхування фінансових ризиків	38,0%	44,1%	62,9%	78,6%
Добровільне страхування відповідальності	6,3%	5,9%	10,3%	7,8%
Недержавне обов'язкове страхування	39,7%	51,4%	41,0%	51,5%
- в тому числі страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів	43,7%	50,4%	44,8%	49,3%
ВСЬОГО (всі види страхування)	24,8%	32,5%	33,6%	37,8%

Рівень чистих страхових виплат (відношення чистих страхових виплат до чистих страхових премій) станом на 31.03.2020 становив 37,8% (станом на 31.03.2019 – 33,6%). Високий рівень чистих страхових виплат станом на 31.03.2020 спостерігався з недержавного обов'язкового страхування – 51,5% (в тому числі з обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів – 49,3%), добровільного особистого страхування – 39,4% та добровільного майнового страхування – 42,0% (в тому числі зі страхування фінансових ризиків – 78,6%).

Операції вихідного перестраховання у I кварталі 2020 року у порівнянні з аналогічним періодом 2019 року зменшилися на 1 678,3 млн. грн. (37,8%) за рахунок зменшення на 1 777,2 млн. грн. (48,6%) перестраховання в середині країни. При цьому, операції з перестраховання із страховиками-нерезидентами збільшились на 98,9 млн. грн. (12,6%).

Страхові резерви станом на 31.03.2020 зросли на 3 794,7 млн. грн. (13,5%) у порівнянні з аналогічною датою 2019 року, при цьому технічні резерви – на 2 251,8 млн. грн. (12,1%), а резерви зі страхування життя – на 1 542,9 млн. грн. (16,1%). У порівнянні з аналогічною датою 2019 року збільшились такі показники, як: загальні активи страховиків на 1 988,7 млн. грн. (3,2%); активи, визначені ст. 31 Закону України «Про страхування» для представлення коштів страхових резервів – 5 919,5 млн. грн. (14,3%).

Ринок страхування в Україні наразі демонструє позитивну динаміку свого розвитку. Проте, у зв'язку із інфляцією, наявного зростання ще недостатньо, щоб повернути втрачені за кризові роки обсяги його діяльності [18].

Для розвитку нових перспективних напрямків страхування страхову галузь необхідно очистити від недобросовісних гравців та сформуванати більш жорсткіші вимоги до рівня їх ліквідності, платоспроможності та мінімального капіталу, що допоможе страховикам виконувати свої зобов'язання навіть у кризові часи функціонування національної економіки [36].

Основні показники діяльності страхового ринку України та його динаміка представлені в табл. 2.3.

Таблиця 2.3.

**Динаміка основних показників діяльності страхового ринку України
за I кв. 2019-2020 рр. [32]**

Показники	I кв. 2019	I кв. 2020	Темпи приросту I кв.2020/ I кв. 2019	
			млн.грн	%
Кількість договорів страхування, укладених протягом звітного періоду, тис. одиниць.				
Кількість договорів, крім договорів з обов'язкового страхування від нещасних випадків на транспорті, у тому числі:	19 126,3	17 810,9	-	-6,9
- зі страхувальниками – фізичними особами	17 626,2	16 001,5	-	-9,2
Кількість договорів з обов'язкового особистого страхування від нещасних випадків на транспорті	26 925,3	22 719,9	-	-15,6
Страхова діяльність, млн. грн.				
Валові страхові премії	13 331,1	11 548,8	-1782,3	-13,4
Валові страхові виплати	3 311,2	3 749,9	438,7	13,2
Рівень валових виплат, %	24,8%	32,5%	-	-
<i>Чисті страхові премії</i>	9 672,9	9 668,00	-4,9	-0,1
<i>Чисті страхові виплати</i>	3 248,7	3 659,0	410,3	12,6
Рівень чистих виплат, %	33,6%	37,8%	-	-
Перестраховання, млн. грн.				
Сплачено на перестраховання, у тому числі:	4 443,4	2 765,1	- 1678,3	-37,8
- перестраховикам-резидентам	3 658,1	1 880,9	-1 777,2	48,6
- перестраховикам-нерезидентам	785,3	884,2	98,9	12,6
Виплати, компенсовані перестраховиками, у тому числі:	354,3	564,1	209,8	59,2
- перестраховиками-резидентами	62,5	90,9	28,4	45,4
- перестраховиками-нерезидентами	291,8	473,3	181,5	62,2
Отримані страхові премії від перестраховальників-нерезидентів	14,5	5,1	-9,4	-64,8
Виплати, компенсовані перестраховальникам-нерезидентам	0,0	0,0	0,0	0,0
Страхові резерви, млн. грн				
Обсяг сформованих страхових резервів	28 170,8	31 965,5	3794,7	13,5
- резерви зі страхування життя	9 581,9	11 124,8	1 542,9	16,1
- технічні резерви	18 588,9	20 840,7	2 251,8	12,1
Активи страховиків та статутний капітал, млн. грн.				
Загальні активи страховиків (згідно з формою 1 (П(С)БО 2))	63 126,2	65 114,9	1 988,7	3,2
Активи, визначені ст. 31 Закону України «Про страхування» для представлення коштів страхових резервів	41 470,5	47 390,0	5 919,5	14,3
Обсяг сплачених статутних капіталів	11 702,7	10 663,2	-1 039,5	-8,9

Згідно з оприлюдненими даними, за три квартали ризиковими та «лайфовими» страховими компаніями було укладено 89 434,5 тис. договорів страхування, за якими було залучено 32,97 млрд грн валових платежів, з яких 16,35 млрд грн було зібрано за договорами з фізичними особами. Водночас сукупна сума чистих премій в цілому по ринку сягнула 29,27 млрд грн. Обсяг валових премій, залучених протягом звітної періоду ризиковими страховиками, склав 29,4 млрд грн.

Сума валових виплат в цілому по ринку за дев'ять місяців сягнула 11,13 млрд грн, з яких 4,85 млрд грн було відшкодовано за договорами, укладеними з фізичними особами. Розмір чистих виплат, здійснених за договорами як ризикового, так і «лайфового» страхування, склав 10,82 млрд грн.

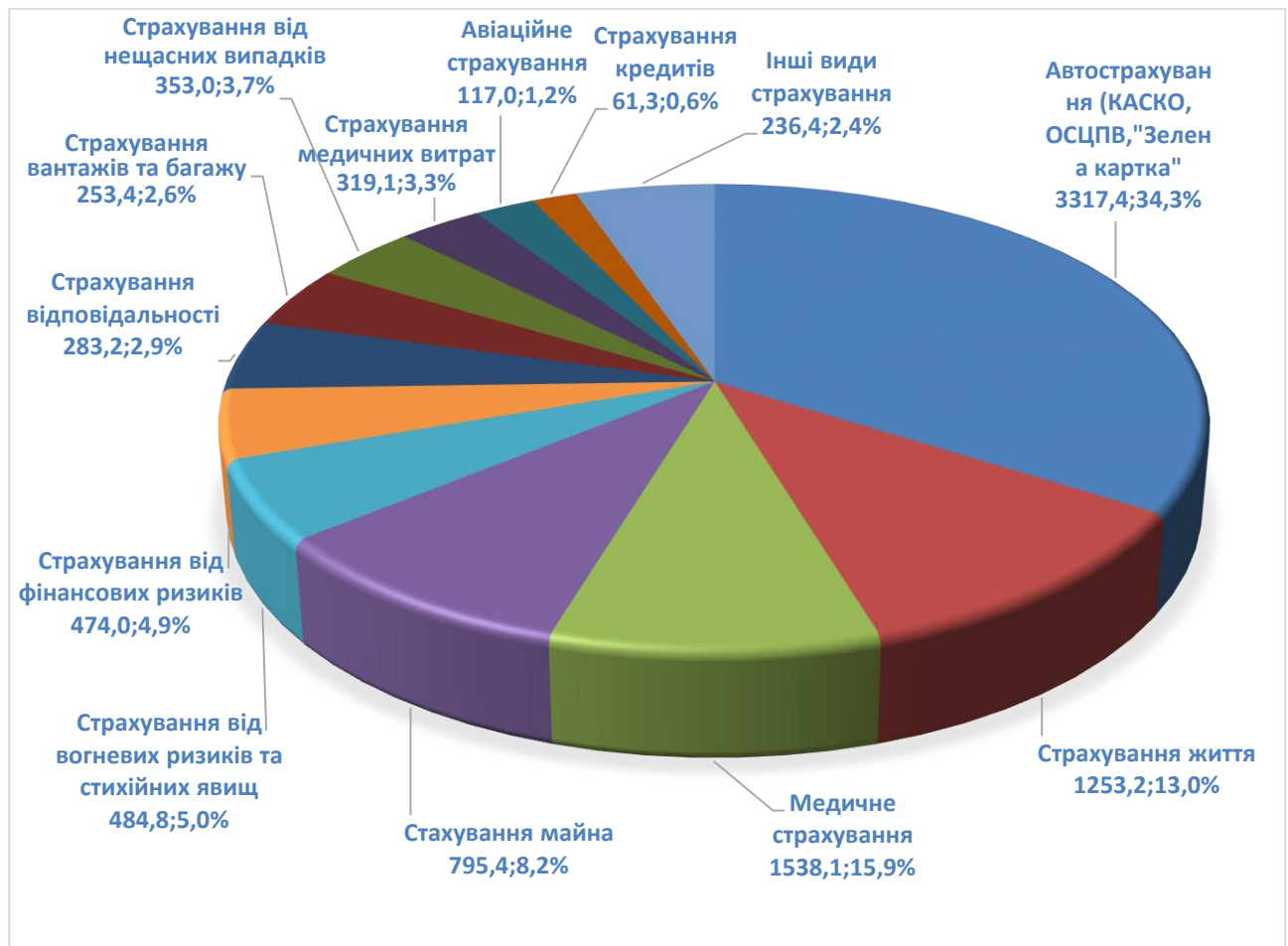

Рис.2.4. Структура чистих страхових премій за видами страхування в Україні станом на 31.03.2020 р. (млн. грн.) [32]

У структурі страхових премій за мінусом частки страхових премій, сплачених перестраховикам-резидентам, за видами страхування станом на

31.03.2020 найбільша питома вага належить таким видам страхування, як: автострахування (КАСКО, ОСЦПВ, «Зелена картка») – 3 317,4 млн. грн. (або 34,3%) (станом на 31.03.2019 даний показник становив 3 087,8 млн. грн. (або 31,9%)); медичне страхування (безперервне страхування здоров'я) – 1 538,1 млн. грн. (або 15,9%) (станом на 31.03.2019 – 1 286,3 млн. грн. (або 13,3%)); страхування життя – 1 253,2 млн. грн. (або 13,0%) (станом на 31.03.2019 – 1 021,4 млн. грн. (або 10,6%)); страхування майна – 795,4 млн. грн. (8,2%) (станом на 31.03.2019 даний показник становив 980,0 млн. грн. (або 10,1%)); страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ – 484,8 млн. грн. (або 5,0%) (станом на 31.03.2019 – 642,7 млн. грн. (або 6,6%)); страхування фінансових ризиків – 474,0 млн. грн. (або 4,9%) (станом на 31.03.2019 – 639,8 млн. грн. (або 6,6%)); страхування від нещасних випадків – 353,0 млн. грн. (або 3,7%) (станом на 31.03.2019 – 351,0 млн. грн. (або 3,6%)); медичних витрат – 319,1 млн. грн. (або 3,3%) (станом на 31.03.2019 – 361,0 млн. грн. (або 3,7%)).

Перерозподіл у структурі чистих страхових премій станом на 31.03.2020 порівняно з аналогічним періодом 2019 року відбувся на користь таких видів страхування, як: медичне страхування (з 13,3% до 15,9%), страхування життя (з 10,6% до 13,0%), автострахування (з 31,9% до 34,3%). При цьому, у структурі чистих страхових премій відбулося зменшення з таких видів страхування: страхування майна (з 10,1% до 8,2%), страхування фінансових ризиків (з 6,6% до 4,9%), страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ (з 6,6% до 5,0%).

Страхова виплата/відшкодування — грошова сума, що на договірних умовах виплачується страховиком при настанні страхового випадку [33].

Динаміка чистих страхових виплат за I квартал 2019 – 2020 рр. представлена в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4.

Динаміка чистих страхових виплат за I квартал 2019 – 2020 рр. [32]

Види страхування	I кв. 2019 р.	I кв. 2020 р.	Темпи приросту I кв. 2020/ I кв. 2019	
	млн.грн		млн.грн	%
Автострахування (КАСКО, ОСЦПВ, "Зелена картка")	1 580,3	1 724,6	144,3	9,1
Медичне страхування (безперервне страхування здоров'я)	648,2	767,0	118,8	18,3
Страхування фінансових ризиків	402,3	372,8	-29,5	-7,3
Страхування життя	146,2	146,0	-0,2	-0,1
Страхування майна	155,4	142,2	-13,2	-8,5
Страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ	41,5	136,7	95,2	229,4
Авіаційне страхування	27,4	134,1	106,7	389,4
Страхування медичних витрат	90,1	97,2	7,1	7,9
Страхування від нещасних випадків	72,4	39,4	-33,0	-45,6
Страхування кредитів	3,3	3,8	0,5	15,2
Інші види страхування	81,6	95,2	13,6	16,7
Всього	3 248,7	3 659,0	410,3	12,6

Чисті страхові виплати у I кварталі 2020 року збільшились за такими видами страхування: автострахування на 144,3 млн. грн., медичне страхування – 118,8 млн. грн., авіаційне страхування – 106,7 млн. грн., страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ – 95,2 млн. грн. При цьому зменшились чисті страхові виплати з таких видів: страхування від нещасних випадків на 33,0 млн. грн., страхування фінансових ризиків – 29,5 млн. грн., страхування майна – 13,2 млн. грн.

У структурі чистих страхових виплат станом на 31.03.2020 найбільша питома вага страхових виплат припадає на такі види страхування, як: автострахування (КАСКО, ОСЦПВ, «Зелена картка») – 1 724,6 млн. грн. (або 47,1%) (станом на 31.03.2019 даний показник становив 1 580,3 млн. грн. (або

48,6%)); медичне страхування (безперервне страхування здоров'я) становить 767,0 млн. грн. (або 21,0%) (станом на 31.03.2019 – 648,2 млн. грн. (або 20,0%)); страхування фінансових ризиків – 372,8 млн. грн. (або 10,2%) (станом на 31.03.2019 – 402,3 млн. грн. (або 12,4%)); страхування життя – 146,0 млн. грн. (або 4,0%) (станом на 31.03.2019 – 146,2 млн. грн. (або 4,5%)); страхування майна – 142,2 млн. грн. (або 3,9%) (станом на 31.03.2019 – 155,4 млн. грн. (або 4,8%)); страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ – 136,7 млн. грн. (або 3,7%) (станом на 31.03.2019 – 41,5 млн. грн. (або 1,3%)).

За даними НБУ продовжується скорочення об'ємів активів страховиків. На початку 2020 року вони скоротились на 4,6% і на кінець III кв. становили 61,6 млрд грн. Чистий прибуток страхового сектору за 9 місяців становить 2,8 млрд.грн. Стахові компанії сплатили в державний бюджет 1,3 млрд.грн податку на прибуток.

У ТОП-10 страховиків non-life по сплачених преміях (Згідно даних Insurance TOP) входять компанії: ARX, УНІКА, АТ СГ ТАС, УСГ, Арсенал страхування, ІНГО, PZU Україна, Альфа страхування, ВУСО, Оранта.

У ТОП-10 страховиків non-life по виплатах входять компанії: УНІКА, PZU Україна, ARX, УСГ, АТ СГ ТАС, ІНГО, Арсенал страхування, Провідна, Оранта, ВУСО.

У ТОП-10 страхових компаній (life) по обсягу зібраних премій: МЕТЛАЙФ, ТАС, УНІКА Життя, PZU Україна, ФСКА-Життя, ARX LIFE, Грінвуд Лайф Іншуранс, КД-Життя, ІНГО Життя.

У ТОП-10 страхових компаній (life) по обсягу здійснених виплат: МЕТЛАЙФ, ТАС, PZU Україна страхування життя, ARX LIFE, УНІКА Життя, ІНГО Життя, КД-Життя, АСКА-Життя, Грінвуд Лайф Іншуранс.

Звітність не подали 16 страховиків без врахування компаній, зареєстрованих на тимчасово окупованих територіях. Ще 6 страхових компаній які подали звітність, з початку року не ведуть страхової діяльності. Позитивною тенденцією від початку 2020 року є зниження дебіторської заборгованості в складі активів.

2.2. Страховий ринок України в контексті впровадження вимог SOLWENCY II

Вітчизняний страховий ринок пройшов дві важливі події - впровадження вимог до платоспроможності страховиків Solvency II та перехід на міжнародні стандарти фінансової звітності.

Директива Європейської комісії про заснування та ведення бізнесу страхування та перестраховання, яку ще називають директивою платоспроможності Solvency II була реалізована країнами та членами ЄС.

Основними цілями Solvency II є перегляд європейської системи контролю та нагляду за страховиками, вдосконалення захисту страхувальників, більш глибока інтеграція європейського страхового ринку і, як результат, посилення конкурентоспроможності європейських страховиків на світовій арені. Дані заходи покликані знизити ймовірність банкрутства і відкликання ліцензії у страхових організацій до мінімально можливого рівня в 0,5%.

Solvency II заснований на ризик-орієнтованому підході до розрахунку фінансової стійкості і платоспроможності страховиків. За структурою вимоги Solvency II аналогічні системі Basel II у банківському секторі, які адаптовані до страхової діяльності. Таким чином, Solvency II – це система комплексного підходу до забезпечення платоспроможності страховиків на території ЄС, яка складається з трьох компонентів [48].

Якісні вимоги за Solvency II включають у себе вимоги до:

- структури управління страховиком, у тому числі до внутрішнього контролю та аудиту;
- системи ризик-менеджменту, у тому числі під час використання внутрішніх моделей управління ризиками;
- актуарного складника оцінки платоспроможності страховика;
- процесу нагляду регулятором [43, 58].

Ця директива передбачає застосування трирівневої системи оцінки

платоспроможності страховиків, тобто вимоги стосовно оцінки достатності капіталу з урахуванням ризиків (рівень 1), вимоги щодо здійснення нагляду з урахуванням ризиків (рівень 2) і розкриття інформації учасникам ринку (рівень 3).

Рівень 1 запроваджує дві конкретні вимоги до капіталу: вимога щодо платоспроможності (ВПС) і вимога щодо мінімального капіталу (ВМК).

ВПС – це рівень капіталу, який дозволяє компанії покривати великі непередбачені збитки. Його планується встановити на рівні, який залишає лише 1 шанс із 200, що через один рік капітал буде неадекватним.

ВПС – це вимога до оцінки капіталу з урахуванням ризиків, яка забезпечує контроль кредитоспроможності і буде розраховуватися або із використанням стандартного підходу, або внутрішніх моделей які мають пройти «ходові іспити» та отримати погодження регуляторного органу [38, 66–68].

Рівень 1 також узгоджує рахунки технічних резервів. Технічні резерви повинні розраховуватися страховими компаніями для уможливлення виконання ними своїх зобов'язань перед власниками полісів.

Рівень 2 вимагає, щоб страхові компанії мали зважені та ефективні стратегії і процеси оцінки ризиків, на які вони наражаються, та оцінки і підтримання капіталу для покриття цих ризиків.

Рівень 3 вимагає розкривати інформацію про достатність капіталу страхових компаній учасникам ринку, таким як власники цінних паперів, власники боргових зобов'язань, перестраховики та великі комерційні покупці страхових продуктів. Інформація, що підлягає розкриттю, може бути розподілена на три категорії. Категорія 1 – показники фінансового становища та діяльності, включаючи звіти компанії про доходи, баланс і грошові потоки. Категорія 2 – інформація про профіль ризику, включаючи рівень ризику та диверсифікацію портфеля, наприклад сума під ризиком і перевірки портфеля «під навантаженням». Категорія 3 – стосується невизначеності інформації категорій 1 і 2, включаючи аналіз чутливості до величини параметру та порівняння результатів із попередніми розрахунками [43, 59–60].

Таким чином, нові підходи до розрахунку фінансової стійкості і платоспроможності страхових організацій можуть суттєво вплинути на страховий ринок України. Це пов'язано не лише з тим, що частина страховиків, які не витримають нових вимог, підуть із ринку, а і з можливою оптимізацією страховиками бізнесу внаслідок процесів злиття і поглинання.

Нині нормативний запас платоспроможності страховика, що спеціалізується на страхуванні іншому, ніж страхування життя, не має ризикового складника. Маржа платоспроможності залежить від загального показника премій, виплат, частки перестраховиків та розраховується за спеціальними формулами. Нормативний запас платоспроможності порівнюється з фактичним. Уважається, що тим більше страхова організація є стійкою, чим більше фактичний запас перевищує нормативний [41, 235–236].

Перехід українських страховиків до розрахунку нормативного запасу платоспроможності за Solvency I на вимоги Solvency II може розглядатися як виправдане покращення наглядових вимог до учасників ринку. Проте такий процес зазвичай супроводжується зниженням чисельності гравців у результаті виходу з ринку страховиків, які не зможуть відповідати новим критеріям, а проведення «шокової терапії» щодо страховиків призведе до розкрадання активів, у результаті чого постраждають пересічні страхувальники. Але, окрім скорочення чисельності, страховий ринок очікує перегляд його структури в бік менш ризикових видів страхування.

Щодо ринкової прозорості, то Нацкомфінпослуг робить у цьому напрямі значні кроки, розширюючи перелік інформації, необхідної для розкриття страховими організаціями регуляторної звітності, зокрема даних про якість активів і розміщення коштів страхових резервів. Також передбачено, що разом із річною звітністю страховики повинні надавати інформацію щодо ключових ризиків та результатів проведеного стрес-тестування, інформацію про порядок формування страхових резервів і частку перестраховиків у страхових резервах, методи формування технічних резервів, про проведення перевірки адекватності зобов'язань та її методи, про частку страхових платежів, що належать

перестраховикам, про причини отримання кредиту (за його наявності), звіт актуарія зі страхування життя або за ризиковими видами страхування [46, 119].

У цілому такі кроки є виправданими, оскільки звітна інформація, яка зараз розкривається страховиками, не є повною для визначення їх фінансового стану. Крім того, у деяких звітних формах існують технічні недоліки і логічні невідповідності.

Отже, говорити про реальний розвиток українського страхового ринку, залучення масштабного фінансування в цю сферу, варто лише за умови впровадження нової системи фінансової звітності для страховиків.

Таким чином, система оцінки платоспроможності страхових організацій України буде змінюватися. Більшість страхових організацій позитивно оцінили ідею наближення вітчизняних стандартів до міжнародних, однак у багатьох виникають побоювання щодо термінів впровадження нових правил і повної готовності страхових організацій відповідати заявленим критеріям [40, 73-74].

Звичайно, імплементація вимог Solvency II в Україні являє собою складний процес як для страховиків, так і для контролюючого органу, тому що ця система є новою парадигмою, яка має змінити світогляд страхових організацій щодо вивчення профілю ризиків та їх передбачення на майбутній період.

Такий підхід, безперечно, докорінно змінить корпоративне управління страховиків, що зазвичай призводить до збільшення вартості капіталу, витрат на звітність, а також витрат на розроблення і моніторинг моделей для розрахунку нових вимог до капіталу.

З метою покращення ситуації вітчизняним страховикам необхідно переймати зарубіжний страховий досвід та змінювати власні моделі функціонування, зокрема: вдосконалювати механізм державного регулювання діяльності страхових компаній; адаптувати до світових стандартів страхове законодавство; впроваджувати новітні технології зі страхування та новітні стандарти якості обслуговування в цій сфері тощо.

Висновки до 2 розділу

Отже, протягом 2019-2020 років спостерігаються тенденції збільшення по всіх основних фінансових показниках діяльності страхових компаній, таких як: валові та чисті страхові премії, валові та чисті страхові виплати, страхові резерви та активи страховиків. На основі аналізу макроекономічних показників розвитку страхової галузі можна зробити висновок, що для України характерними є низький рівень проникнення страхування та недостатні обсяги страхових премій на душу населення.

Страховий ринок України, на відміну від страхових ринків розвинутих країн ЄС, характеризується високою часткою компаній «non-Life» та незначною часткою компаній із страхування життя. Це є засвідченням низької соціальної захищеності населення України на відміну від європейських країн, адже «Life» страхування передбачає матеріальне забезпечення не лише у випадку смерті або втрати працездатності, але й, що важливо, після досягнення пенсійного віку. Зокрема, у Європі виплати за довгостроковими договорами страхування загалом складають основу доходу громадян пенсійного віку.

Перспективними для ринку страхових послуг України повинні стати накопичувальні види страхування, соціальні види страхування, зокрема, страхування життя громадян, пенсійне і медичне страхування. Рівень розвитку страхування життя в Україні один з найнижчих серед розвинених країн, зокрема в Європі на страхування життя припадає близько 60% загальних страхових платежів, коли в Україні – 5,93%.

Проведені дослідження свідчать, що страхова сфера України перебуває на етапі формування, поступово адаптуючись до вимог європейського та світового ринків.

РОЗДІЛ 3.

НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

3.1. Проблеми та перспективи розвитку страхового ринку України

На сучасному етапі розвитку страхового бізнесу України суспільству важливо розуміти його проблеми та можливі шляхи їхнього розв'язання. З кожним роком вітчизняний ринок страхування удосконалюється, покращуються механізми його існування та функціонування. Учасники ринку постійно знаходять нові, більш ефективні методи реалізації завдань, які постають перед фахівцями страхової справи та потребують нагального вирішення. Як наслідок матимемо позитивний результат, адже розв'язок проблем сприятиме уникненню непорозумінь між суб'єктами страхового ринку та надасть можливість скласти відповідну конкуренцію іншим країнам.

Виходячи з необхідності приєднання України до системи міжнародних економічних відносин, перебудови економіки з використанням досвіду інших країн щодо ринкових перетворень, проблеми розвитку страхового ринку тісно пов'язані з соціально-економічною ситуацією в державі, фінансовою та кредитною політикою, законодавчим та організаційним забезпеченням економічних реформ в Україні. Держава зацікавлена у розвитку страхового бізнесу в Україні, як у механізмі підтримки рівня виробництва, так і в можливості покриття непередбачених збитків, збитків підприємств та окремих громадян з мінімальною участю державних ресурсів та коштів державного бюджету [44, 146–147].

Як відомо, перехід до ринкових відносин передбачає появу великої кількості суб'єктів господарювання, зацікавлених в забезпеченні захисту своєї діяльності, майна і прибутків від різних наслідків і непередбачених ризиків. Тому в цей період страхування повинно розвиватися особливо інтенсивно.

Страховий бізнес України стрімко розвивається, проте в його формуванні існує низка проблем і труднощів. На сучасному етапі економічного розвитку виникла необхідність законодавчого забезпечення та чіткого регламентування організаційно-економічних питань діяльності страхового бізнесу, тобто розробка нових законів і внесення змін та поправок у вже існуючі [28, 46-47].

Таким чином, чинне страхове законодавство не враховує сучасний стан економіки (наприклад, інфляцію, яка швидко змінює всі страхові фонди і резерви). Інфляція, по суті, є проблемою номер один, оскільки непередбачуваність цінової динаміки суттєво гальмує розрахунок страхових премій і визначення суми страхових відшкодувань і, зрештою, може зменшити страхове покриття. Відповідно, страховим компаніям важко прогнозувати прибутковість страхової діяльності. Вони постійно змушені шукати компроміси між збереженням реальної вартості страхових фондів, їх антиінфляційним захистом і ліквідністю, оскільки катастрофічне знецінення грошей підриває основу довгострокового страхування. Невідповідність виплати страхового відшкодування фінансовим витратам відштовхує клієнтів від страхових компаній, незважаючи на необхідність захисту від різних ризиків. У той же час державна політика у сфері страхування не враховує той факт, що в країні немає страховиків, які могли б конкурувати з західними фірмами [23].

Згідно з чинним законодавством, страховим компаніям фактично заборонено займатися будь-яким видом діяльності, крім страхування. Це призводить до того, що страховики не можуть ефективно страхувати під заставу, оскільки невідомо, що робити з цим зобов'язанням, оскільки продавати і використовувати його для своєї мети неможливо.

Водночас слід зазначити, що держава недооцінює важливість і роль страхового ринку в економіці. Таким чином, компанії зі страхування життя (пенсійне, страхування застави, медичне) накопичують готівку і є найбільшими інвесторами в різних секторах економіки. Водночас, страхові компанії, які займаються ризиковими видами страхування, допомагають підприємцям відшкодувати виробничі витрати та витрати на стихійні лиха.

У зв'язку зі зміною структури власності в процесі реформування окремих галузей економіки виникло багато акціонерних товариств, чий страховий захист практично не вирішується в законодавчому плані. Крім того, залишається невирішеним питання правового захисту національного страхового ринку від іноземних страхових компаній. Все це вимагає внесення відповідних змін і доповнень до Закону «Про страхування».

Останнім часом постає питання про приватизаційне страхування. Проте питання банкрутства компаній-інвесторів та підприємств, що підлягають приватизації, залишається невирішеним. Внутрішнє страхування все ще є достатньо слабким, щоб взяти на себе великі ризики.

Недоліками страхового бізнесу на сучасному етапі розвитку страхового ринку є те, що немає широкої роз'яснювальної роботи з питань страхування серед населення і, перш за все, серед потенційних страховиків. Істотною перешкодою на шляху розвитку страхового ринку є недорозвиненна інфраструктура, основними елементами якої є правове та регуляторне забезпечення, інформаційна мережа, кредитно-фінансова система, підготовка кадрів (сюрвеєри, андеррайтери, страхові комісари), наукових послуг, мережі аудиту, професійної етики та мови. Саме інфраструктура, що забезпечує можливості для реалізації економічних інтересів страховиків і страхувальників, полегшує координацію дій учасників ринку, сприяє інтеграції у світовий економічний простір. Водночас, розвиток вітчизняного страхового ринку слід розглядати як крок до зміцнення національної безпеки України [10, 19–21].

Варто зауважити, що розроблено алгоритм кроків для подолання цих проблем, оскільки вони потребують термінового вирішення задля поліпшення ситуації як на ринку фінансових послуг, так і економіки в цілому. Залишається провести відповідну масштабну роботу з реорганізації вітчизняного страхового ринку з метою покращення його існування та забезпечення ефективних відносин між двома різними суб'єктами, представленими у страховій галузі, у співвідношенні «страховик-страхувальник» [47, 87].

Водночас, необхідність створення повністю нових інституцій для України, але вже давно створених за кордоном, які обслуговують і контролюють страховий бізнес. Перш за все, існує нагальна потреба в організації експертних послуг: сюрвеєрів, менеджерів та консультантів по ризиках, а також інспекторів по позову. Створення таких служб і органів, які координують їх роботу, а також спеціалізовані навчальні заклади профільних спеціалістів, вимагають участі та допомоги держави. Це дозволить створити інфраструктуру страхового ринку на рівні світових вимог, провести аналіз та розробити заходи для хенджуння та запобігання ризикам, розвантажити суди та арбітражні установи від численних претензій до страхового відшкодування, створити нові робочі місця та залучити висококваліфікованих фахівців, які часто не знаходять де використовувати свої знання та досвід. Важливим напрямком є впровадження зарубіжного досвіду в організації страхування [34].

Експертні послуги повинні відповідати сучасним вимогам з точки зору технічного обладнання, спеціалізованих і експертних методів. В даний час страхові організації гостро потребують фахівців з актуарних розрахунків, страхових юристів, а також фахівців з статистики. Розвиток вітчизняного страхування також викликає необхідність розвитку страхових посередників – брокерів. Це допоможе встановити здорову конкуренцію, розширити можливості клієнтів вибрати оптимальну схему страхування, створити неконфліктні відносини між страховиками та страхувальниками [11, 223].

Можливість придбати не найкращий і найдешевший страховий поліс для українських клієнтів цілком реальна. У західноєвропейських країнах ця проблема давно вирішена – професійний страховий брокер займається аналізом послуг на страховому ринку від імені клієнта. Так, у Німеччині та Франції брокери укладають 18-20% всіх страхових договорів, у Великобританії – 70%, у США – не менше 80%. У той же час 100 найбільших страховиків у Сполучених Штатах укладають угоди лише через брокерів [10, 21–23].

Отже, негативний вплив на розвиток страхового ринку в Україні здійснюється через:

- відсутність економічної стабільності, стійкого зростання виробництва,
- неплатоспроможність населення та нестача фінансових ресурсів;
- значну взаємну заборгованість, накопичення неплатежів і збитковості більшості підприємств;
- неповна і фрагментарна законодавча база, відсутність державних преференцій на страховому ринку, неефективний контроль з боку держави, прояви монополізму;
- висока інфляція (більше 10 відсотків), внаслідок чого реалізація довгострокових (накопичувальних) видів страхування в національній валюті неможлива;
- слабкий розвиток фондового ринку, що перешкоджає використанню цінних паперів як категорії активів для безпечного розміщення страхових резервів;
- відсутність вторинного ринку страхових послуг, механізму ефективної взаємодії банківського та страхового секторів економіки, низький рівень розвитку допоміжної інфраструктури страхового ринку;
- недостатній рівень інформації про стан і можливості страхового ринку, довіри населення до страхування [30].

Виявлені проблеми страхового ринку дозволяють сформулювати основні напрями його розвитку, які необхідно реалізувати для того, щоб підняти страховий бізнес в Україні на відповідний рівень.

Основні з цих напрямів такі:

1. Законодавче забезпечення подальшого розвитку страхової діяльності.

1.1. Внесення змін і доповнень до Закону «Про страхування» (постанова ВР №86/96-ВР від 07.03.96 р.). Це перш за все чітке регламентування організаційно-економічних питань розвитку страхування і посилення ролі Укрстрахнагляду в цьому процесі через відповідні повноваження, надані законом. Проводити класифікацію видів страхування згідно з загальною прийнятою міжнародною методологією, тобто визначити розподіл його на дві галузі: страхування і страхування інше, ніж страхування життя (особисте

страхування, медичне страхування майнове страхування, страхування відповідальності). Необхідне також більш значне корегування економічних статей закону (Ст.30 «Страхові резерви», Ст. 31 «Прибуток страховика») та визначення фінансових результатів роботи страховиків і посилення методологічної роботи Комітетом у справах нагляду за страховою діяльністю.

1.2. Розробка нових законів:

— «Про державне регулювання страхової діяльності», який передбачав би весь комплекс заходів, пов'язаних з організацією страхування, формами та методами підтримки страхового підприємництва;

— «Про страхові підприємства як специфічну форму підприємницької діяльності»;

— розробка законодавчої бази і методології проведення медичного страхування.

2. Податкова політика

2.1. Оподаткування страхових компаній заставками, передбаченими для підприємств з урахуванням специфіки роботи страхових компаній;

2.2. Оподаткування прибутку за диференційованими ставками (надання пільг в оподаткуванні страховиків, які забезпечують страховий захист ризиків при реструктуризації економіки).

3. Інституціоналізація страхового ринку

3.1. Сприяння розвитку страхового посередництва;

3.2. Сприяння удосконаленню інфраструктури страхового ринку.

4. Удосконалення методології страхової справи:

4.1. Переглянути і уточнити класифікацію страхування;

4.2. Розробити методику рейтингової оцінки страхових компаній;

4.3. Створити єдину систему обліку і звітності сфери страхової діяльності з метою формування банку достовірної інформації та її доступності.

5. Кадрове забезпечення:

5.1. Створити міжстраховий фонд фінансування навчання спеціалістів для страхових компаній;

5.2. Об'єднанням страховиків обговорити проблему про доцільність створення власних навчальних закладів по підготовці і перепідготовці кадрів для страхової справи.

6. Інвестування:

6.1. Стимулювання направлення коштів (інвестицій) в пріоритетні галузі економіки з урахуванням забезпечення виконання страховиками страхових зобов'язань;

6.2. Залучення коштів різних суб'єктів господарювання для створення пайових фондів страхових гарантій з метою повного використання можливостей внутрішнього ринку [12, 22–24].

Отже, це лише першочергові заходи для поліпшення та підвищення ефективності функціонування українського національного страхового ринку.

Ринок страхування зазнає значних ризиків. Основними з них є:

– глобальні ризики, пов'язані з циклічністю розвитку світових економічних і фінансових систем, неможливістю прогнозувати час і масштаби наступної кризи;

– макроекономічні та мікроекономічні ризики, пов'язані, зокрема, із збереженням тенденцій зростання національної економіки або окремих галузей, рівнем інвестиційної активності, високою інфляцією та процентними ставками на банківське кредитування, низьким рівнем життя населення України, недостатнім рівнем розвитку внутрішньої інфраструктури;

– фінансові ризики, включаючи, зокрема, незадовільний фінансовий стан значної частини страховиків, низьку якість активів, залежність інвестиційного доходу від депозитної політики банківської системи;

– комерційні ризики, які включають, зокрема, посилення цінової конкуренції та загрозу банкрутства значної кількості страховиків, зростання обсягу невиконаних зобов'язань між страховиками, у тому числі за договорами перестраховування, та у відносинах з контрагентами та партнерами (банками, інвестиційними компаніями тощо) [27, 50–51].

В основу розвитку страхового ринку України покладаються наступні принципи:

- правове регулювання страхової діяльності;
- систематичне узгодження заходів щодо реформування страхового ринку із заходами та планами інших секторів економіки, обґрунтування можливості запровадження обов'язкових видів страхування, які повинні відповідати майновому статусу громадян і здійснюватися паралельно з заходами, спрямованими на підвищення доходів громадян;
- конкурентоспроможність, коли держава гарантує всім суб'єктам страхового ринку (вітчизняним та іноземним) вільний вибір видів страхування та рівні можливості у веденні діяльності, створює сприятливі умови для розвитку страхування з метою забезпечення реалізації права на ефективний страховий захист і вільний вибір страховика;
- стабільність у забезпеченні сталого, надійного та привабливого ринку страхових послуг шляхом створення державою чітких та ефективних механізмів, правил його функціонування;
- обмеження присутності держави на страховому ринку, коли держава поступово відмовляється від проявів монополізму на страховому ринку, не заважає діяльності страховиків, крім питань оподаткування, формування статутного капіталу, встановлення правил формування, розміщення акцій, облік страхових резервів, контроль за неплатоспроможністю страховиків;
- довіра, заснована на моральній та матеріальній відповідальності страховика перед страхувальником, на надійному правовому захисті застрахованого [16].

Отже, страховий ринок України вже пройшов стадію становлення і знаходиться на стадії свого розвитку, але не став реальним фактором стабільності і за своїми характеристиками не відповідає завданням, що стоять перед українською економікою і тенденціям світових страхових ринків. Це призводить до його значного відставання в глобальному процесі формування світової фінансової системи.

3.2. Зарубіжний досвід функціонування страхових ринків та можливість їх адаптації до вітчизняних реалій

Комплексний, систематичний аналіз структури світового страхового ринку за макроекономічними показниками свідчить про нерівномірність його розвитку в різних регіонах світу. На міжнародному страховому ринку переважають промислово розвинені регіони Північної Америки, Європи та Японії, на які припадає близько 90% загальної суми страхових премій за всіма видами страхування.

Швейцарія та Франція (39% (49% за договорами страхування життя) та 31% (38%) відповідно досягли високих темпів зростання за вказаним показником (для всіх видів страхування, особливо за договорами страхування життя). У ринковій економіці частка страхування складає до 12% валового внутрішнього продукту, тоді як в Україні цей показник менше 1%. Однак найбільш зростаючими страховими ринками є Азія та Латинська Америка та країни з перехідною економікою Центральної та Східної Європи.

Страховий бізнес у більшості країн світу розглядається як окрема галузь економічної діяльності, що включає різні форми власності страховика. Зв'язок між державними та приватними формами страховиків залежить від соціальної структури та економічної політики держави. У багатьох країнах світу спостерігається певне поширення взаємних страхових компаній [26, 58–59].

Виплата пенсій в більшості країн світу здійснюється за рахунок державних пенсійних систем, недержавних пенсійних фондів, страхових компаній та інших фінансових організацій. Значна частина населення країн ринкової економіки надає перевагу надання пенсійних послуг від приватних страхових компаній.

Світовий досвід свідчить про необхідність страхування майна, що зводить до мінімуму широкий спектр ризиків, враховуючи страхування відповідальності. У більшості країн світу, як правило, здійснюється обов'язкове страхування власників ряду джерел підвищеної небезпеки і професійної відповідальності окремих категорій фахівців. Основою всіх видів страхування відповідальності є

норми національного законодавства та міжнародного права. Рівень розвитку страхування відповідальності безпосередньо залежить від розвитку національних економік і вдосконалення правових інститутів.

Законодавство більшості країн з ринковою економікою передбачає обов'язкове страхування громадянської відповідальності власників транспортних засобів.

Вступ України до міжнародної системи страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів «Зелена карта» дозволяє забезпечити достатні умови для реалізації програми ЄС щодо створення єдиної європейської системи обов'язкового страхування громадянської відповідальності власників транспортних засобів. Зарубіжна практика страхування від нещасних випадків на транспорті свідчить про застосування, як правило, принципу страхування відповідальності.

В умовах збільшення достатньої кількості ділових ризиків у країнах з ринковою економікою вони отримали такі види страхування, як страхування відповідальності роботодавця за шкоду, заподіяну життю і здоров'ю працівника; страхування професійної відповідальності; страхування відповідальності виробника за якість продукції, практика якої повинна враховуватися при впровадженні цих видів в Україну [1, 129–132].

Основні підходи до страхування в зарубіжних країнах зводяться до його ролі в різних сферах виробничо-фінансової і кредитної системи. У загальному вигляді ми розглядаємо досвід організації та особливості на страхових ринках страхової системи в зарубіжних країнах на прикладі окремих держав.

Отже, страхування в США зазнало значного розвитку через необхідність зниження економічних ризиків. Страхування надається приватними страховими компаніями, страховими кооперативами та урядом.

Приватні страхові компанії – один із найпотужніших секторів американської фінансово-кредитної системи. У той же час Сполучені Штати не мають єдиної системи державного страхування. Кожен штат має власне страхове законодавство.

Водночас страхові організації мають широкі повноваження щодо розробки власної страхової політики, визначення розміру платежів, практики їх утримання та компенсації збитків, що є специфікою американського страхового ринку [48].

У Франції закон 1982 року про страхування майна будь-якої особи від наслідків стихійних лих передбачає, що держава повинна розробити спеціальні «плани ризику», в яких будь-яка територія буде віднесена до тієї чи іншої небезпечної зони у вірогідності схильної до деяких стихійних лих. У цьому випадку компенсація витрат на стихійні лиха не здійснюється в районах, оголошених «зонами ризику», непридатних для будівництва та інших заходів через підвищену небезпеку. Також витрати не відшкодовуються у разі порушення встановлених у цій сфері правил запобігання наслідкам стихійних лих. Проте, всі будівлі або види діяльності, які існували в районі до оголошення їх «небезпечними» або розробкою відповідних правил, підлягають страхуванню навіть тоді, коли вони не відповідають цим умовам [17, 13].

У Японії страхування здійснюють приватні страхові компанії, державні організації та кооперативи. Водночас приватні компанії та державні організації займаються пошуком найбільш прибуткових сфер для інвестування коштів, накопичених із страхових премій. Вони діють на національному та міжнародному рівнях, і їх метою є збільшення власних доходів. Тому вони страхують тільки «надійних» партнерів.

Кооперативні організації взаємного страхування не спрямовані на збільшення власного прибутку, а на задоволення потреб членів кооперативу. Кооперативні страхові організації беруть усіх без винятку фермерів, гарантуючи кожному компенсацію в договірних випадках. Кооперативне страхування контролюється всіма членами кооперативу і тому розвивається раціонально.

Малі внески роблять кооперативні страхові організації більш привабливими для страхувальників, що зміцнює їх конкурентні позиції на національному страховому ринку.

Розглянемо страховий ринок Німеччини, який характеризується динамічним розвитком. Щорічний приріст суми страхових виплат у Німеччині

становить 10%. Особисте страхування в структурі національного страхового ринку становить 37%. Медичне страхування, яке користується дещо з меншою популярністю, ніж в інших країнах Західної Європи, становить близько 12% від загальної суми страхових платежів. Страхування майна займає 51% національного страхового ринку Німеччини [52].

Страховики в Німеччині не мають права займатися будь-якою іншою діяльністю, крім страхування.

Федеральний пристрій Німеччини є важливим фактором у розвитку каналів просування страхових послуг для безпосередніх клієнтів. Регіональні страховики підтримують свою фізичну присутність у всіх федеральних землях Німеччини.

Страховий бізнес у Німеччині дуже регулюється. Наразі існує закон про державний страховий нагляд у 1983 році. Усі національні та іноземні страхові компанії, що працюють у Німеччині, підлягають обов'язковому контролю з боку Федерального відомства з нагляду за діяльністю страхових компаній [17, 13].

Страховий бізнес Великої Британії протягом багатьох років зосереджений в Лондоні як глобальний фінансовий центр. Найбільший міжнародний страховий ринок Лондона обслуговує фінансові потоки ряду країн і компаній.

Довіра до Лондонського міжнародного страхового ринку базується на значному кадровому потенціалі спеціалістів страхового ринку, високорозвиненій ринковій інфраструктурі та присутності відомої страхової корпорації Lloyd у Великобританії [31].

Дочірні компанії найбільших страхових компаній світу знаходяться в Лондоні. Тут також зосереджені центральні офіси всіх великих міжнародних страхових та перестраховувальних брокерів. Працюють найстаріші (засновані в 1760 р.) і найавторитетніші класифікаційні товариства – Реєстр судноплавства «Ллойд». У Лондоні є штаб-квартира ряду міжнародних страхових організацій, а також деякі структури національного страхового ринку (інститут лондонських страховиків, інститут дипломованих страховиків тощо), діяльність яких носить міжнародний характер.

Страхові компанії у Великобританії не мають права займатися будь-яким іншим видом бізнесу, крім страхування. Базова структура Лондонського міжнародного страхового ринку – Lloyd Corporation представлена 400 страховими синдикатами, які об'єднують фізичних осіб – андеррайтерів, які безпосередньо займаються страховою діяльністю корпорації. Андеррайтери несуть відповідальність за зобов'язаннями за договорами страхування в межах синдикату. Динамічні та мобільні синдикаційні структури формують економічне середовище міжнародного страхового ринку в системі Lloyd Corporation.

Кожен синдикат представлений на цьому ринку через провідного андеррайтера, який безпосередньо бере на себе ризики страхування синдикації від посередника – брокера Ллойда. Членство в корпоративній структурі Lloyd's відкрите для всіх громадян і жителів Великобританії.

Страхові компанії сплачують податок на прибуток від страхового бізнесу, а також податок на нерухомість. У деяких випадках страхові операції підлягають гербовому збору, проте обсяг цих операцій дуже обмежений [26, 60].

У розвинених країнах коефіцієнт довіри населення до страхових компаній набагато вищий. З цієї причини страхування вважається основною частиною сфери послуг.

Місце країни на міжнародному ринку страхових послуг значною мірою залежить від її здатності і можливості створювати необхідні умови для розвитку національного ринку страхових послуг, попиту всередині країни на продукти страхових компаній. За останній час український страховий ринок пережив багато викликів, пов'язаних з наслідками анексії Криму, військовим конфліктом на Донбасі, економічним та соціально-політичним життям країни загалом. У сучасних умовах діяльності страхових компаній в Україні важливу роль відіграє низька страхова культура суспільства як фактор, що стримує розвиток страхового ринку.

На ринку страхових послуг України відносно стабільно себе почувають лише компанії з іноземним капіталом, які вже давно працюють на нашому ринку. Вони готові підлаштовуватися під специфічні умови нашої країни. Існують деякі

високорозвинені страхові компанії, які нині працюють з високою якістю: Aig, Аха, Lloyds, Allianz – відомі страхові компанії світу. Вони відіграють важливу роль у фінансовому секторі, а наявність страхових продуктів є важливим елементом сталого економічного зростання.

Необхідно звернути увагу на посилення тенденцій проникнення іноземних страхових структур на страхові ринки колишніх радянських республік і країн Східної Європи, включаючи український ринок у вигляді різних спільних страхових компаній [51].

Взагалі, для України цікавими є дослідження системи страхування розвинених країн, національної системи координації та функціонування страхових організацій у провідній ролі держави, в розробці програм і стратегії страхування, у практиці страхування і розвиток кооперативних страхових організацій, у взаємному страхуванні, які успішно конкурують на страховому ринку багатьох держав з традиційними страховими компаніями.

У більш широкому сенсі, в нашій державі стоїть питання розвитку страхового захисту як окремого напрямку державного регулювання розвитку бізнесу та підприємництва в різних секторах національної економіки, тобто шляхом прийняття спеціальних законів, визначення обов'язкових типів страхування, регулювання діяльності страхових організацій

З огляду на зміни в європейському страховому ринку, а саме набуття чинності Директиви ЄС Solvency II та другої фази міжнародного стандарту фінансової звітності (МСФЗ) 4 , вимоги до платоспроможності та прозорості фінансових звітів страхових компаній, включаючи українську, стануть більш жорсткі та чіткі. Хоча МСФЗ щодо страхової діяльності все ще перебувають на стадії розробки, українським страховим компаніям необхідно розпочати підготовку сьогодні до змін у внутрішніх інформаційних системах для задоволення нових вимог МСФЗ та Solvency II.

Висновки до 3 розділу

Отже, на даний час відбуваються процеси інтеграції страхового ринку України у світовий страховий ринок та створення сучасної моделі ефективного управління страховими резервами, оскільки інтеграція є необхідною для українського ринку з точки зору перестраховування. На жаль, потенціал страхового ринку України за нинішніх умов невеликий, оскільки багато основних ризиків необхідно перестрахувати за межами України. Це також має позитивний вплив, оскільки у разі страхового випадку гарантовано відбудеться вливання коштів іноземного страховика в економіку держави. Отже, чим швидше українська економіка відповідатиме загальносвітовим стандартам, тим швидше відбуватимуться інтеграційні процеси в страховому бізнесі.

Крім того, в умовах економічної та фінансової кризи діяльність на страховому ринку, звичайно, знижується. Для його активізації необхідною умовою є стабільність гривні, зниження інфляції, завершення приватизаційних процесів у ключових галузях економіки. В принципі, можна захистити тільки власника і в умовах нормального функціонування фінансової системи. Проте самі страхові компанії можуть багато чого зробити для того, щоб їх страхові технології та продукти відповідали європейським стандартам. Сучасний етап розвитку світової економіки та міжнародних відносин характеризується посиленням інтеграційних процесів, які призводять до формування єдиних стандартів у сфері страхування. Функціонування страхових систем у різних країнах Європи характеризується постійним взаємозв'язком і взаємодією [21, 77].

Інтеграція України в сучасний європейський економіко-правовий простір передбачає адаптацію та гармонізацію національного законодавства з нормами та стандартами правової системи Європейського Союзу, що вимагає формування розвиненого ринку страхування, сприяння економічній діяльності всіх суб'єктів ринку, розширення правової бази, застосування методів державного впливу на страховий ринок, що відповідає європейським стандартам.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Аналіз сучасного стану, тенденцій і проблем розвитку вітчизняного страхового ринку свідчить про певні здобутки та численні недоліки, притаманні функціонуванню як окремих страхових компаній, так і всієї системи страхування. Головними позитивними тенденціями розвитку страхового ринку впродовж останніх років є: зростання частки страхових премій у ВВП; поетапне збільшення обсягів активів і резервів, що підвищує рівень платоспроможності страхових компаній; створення об'єднань страховиків, що сприяє появі на ринку корпоративних правил і зміцненню позицій компаній-учасниць; наближення законодавства до європейських стандартів, потреб страхувальників і страховиків.

Водночас, сучасний стан страхового ринку характеризується наявністю багатьох негативних тенденцій та суттєвих диспропорцій свого розвитку, які потребують підвищеної уваги як з боку державних органів по нагляду за страховою діяльністю, так і врахування в процесі управління розвитком окремого об'єкта страхового підприємництва. Однією з головних ролей страхування в економіці є те, що воно генерує фінансові ресурси шляхом збору страхових премій. Ці кошти інвестуються в державні цінні папери та акції. Цей процес посилює розвиток економіки кожної країни.

Отже, актуальність питання розвитку страхового ринку України обумовлює необхідність розробки державної політики ефективного розвитку страхування у поєднанні з загально-національними економічними пріоритетами.

Формування розвиненого страхового ринку забезпечить сприятливі умови для ринкової трансформації національної економіки та стабільного розвитку міжнародних відносин. Попри те, що кількісні показники розвитку страхового ринку України мають позитивну динаміку, його функціональні та інституційні характеристики в цілому ще не відповідають реальним потребам національної

економіки. Для успішного розвитку та покращення ситуації на українському ринку страхових послуг необхідна злагодженість та скоординованість роботи як держави, так і страхових компаній. При цьому держава має забезпечити ринок стабільною нормативною базою, необтяжливим державним наглядом, а з іншого боку – страхові компанії мають бути максимально сумлінними та чесними у процесі співпраці зі своїми клієнтами.

Основними заходами, що потребують впровадження на страховому ринку України є:

- виведення з ринку проблемних фінансових установ, які не виконують та/або не мають на меті виконувати зобов'язання за договорами надання фінансових послуг і створюють суттєві системні ризики для ринку;

- забезпечення дієвого механізму безперешкодного повернення депозитних коштів страховикам, як таких, що є коштами страхових резервів страховиків і спрямовуються на виплати страхових відшкодувань, зокрема, надання рефінансування комерційним банкам на зазначені цілі;

- посилення вимог до ліцензійних умов;

- впровадження Держкомфінпослуг методики щомісячного моніторингу фінансового стану страховиків з метою вжиття заходів щодо попередження їх банкрутства;

- надання Державною фіскальною службою України роз'яснення на основі законодавства про страхування та оподаткування щодо оподаткування курсових різниць та інвестиційного доходу;

- посилення пруденційного нагляду (вимоги до аудиту та актуарного звіту, запровадження нової методики формування страхових резервів та нового положення про обов'язкові критерії і нормативи достатності капіталу та платоспроможності, ліквідності, прибутковості, якості активів).

Адаптація страхового ринку до змін, пов'язаних із зміною дизайну фінансових інструментів у страховій індустрії та впровадженням інноваційних технологій в організацію страхової діяльності, сприятиме підвищенню якості страхового захисту застрахованих осіб, стимулюванню впровадження нових

видів страхування і страхових технологій, урізноманітненню спектру страхових послуг, удосконаленню форм і методів страхового нагляду тощо.

Узагальнюючи вищезазначене можна стверджувати, що страховий ринок України перебуває на етапі розвитку та інтеграції у світовий простір. Основними факторами під впливом яких функціонує ринок страхування в Україні є: продовження військового конфлікту в країні; обмеження платоспроможного попиту з боку кінцевих споживачів послуг (страхувальників) через зниження рівня вільних доходів населення і суб'єктів господарювання; девальвація національної валюти; втрата депозитів окремих страховиків внаслідок ліквідації значної кількості банківських установ; зниження ліквідності фондового ринку тощо.

На даний момент ефективне функціонування страхового ринку України гальмується відсутністю єдиної державної стратегії щодо розвитку ринку страхових послуг в державі, нестабільністю економічної ситуації в державі, низьким рівнем страхової культури та фінансової освіченості учасників страхового ринку, браком ліквідних фінансових інструментів для проведення ефективної політики інвестування коштів, низьким рівнем капіталізації вітчизняних страховиків (недокапіталізованість страхових компаній унеможливорює страхування масштабних ризиків в енергетичній, екологічній, фінансовій сферах), зволіканням із упровадженням обов'язкового медичного, аграрного та пенсійного страхування за участю страховиків, низьким рівнем якості послуг, що надаються окремими страховиками тощо. Також великою проблемою страхового ринку є низький рівень довіри громадян. До факторів, що впливають на низький рівень довіри можна віднести соціальну спадщину радянського минулого. Експерти зазначають про: неготовність населення користуватися фінансовими інструментами, незвичність страхування для українського населення, відсутність страхової культури і навіть просто про незнання, що існують такі інструменти вкладень. Ці причини можна узагальнити в категорію нерозвиненості фінансової культури в Україні.

Підвищення довіри населення до страхових компаній тісно пов'язане з

розвитком страхової культури.

Тому, аби посилити та зміцнити зв'язки між населенням та страховим ринком, потрібно в першу чергу замислюватись над підвищенням рівня культури населення в цій галузі.

Ю. В. Панкратов стверджує, що «страхова культура» створюється зусиллями не лише однієї нації. Вона є наслідком зусиль усього людства. У переважній кількості випадків у відсутності страхової культури звинувачують потенційних покупців страхових послуг. Мова йде про необізнаність, головним чином, населення, у наявних страхових послугах, їх позитивних якостях.

Одночасно головними завданнями розвитку ринку страхування залишаються: підвищення конкурентоспроможності, рівня інвестиційної привабливості страхових компаній, розвиток сучасної інфраструктури страхового ринку, створення єдиних баз даних страхових компаній. Формування розвиненого ринку страхування в Україні завдяки врахуванню тенденцій і особливостей розвитку страхових ринків економічно розвинених країн світу забезпечить сприятливі умови для ринкової трансформації та стабільного розвитку національної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдін А.В. Стан та перспективи розвитку страхового ринку України у глобальному світовому просторі. *Глобальні проблеми економіки та фінансів*: зб. тез доп. міжнар. наук.–практ. конф., м. Прага, 28 груд. 2017 р. Прага, 2017. С. 129–132.
2. Базилевич В. Д., Базилевич А. С. Страхова справа. Київ: Знання, 2016. 352 с.
3. Базилевич В. Д. Страховий ринок України : монографія. Київ: Товариство «Знання КОО», 2014. 374-378 с.
4. Бондар І. О. Сучасний страховий ринок України. *Вісник академії економічних наук України*. 2003. №2. С. 12–15.
5. Борисова В. А., Огаренко О. В. Організаційно-економічний механізм страхування. *Ефективна економіка*. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 194 с.
6. Василюшин Р. Д., Кашенко О. Л., Борисова В. А. Економічні основи страхування. Суми: Довкілля, 2016. 412 с.
7. Внукова Н. М., Успенко В. І., Временко Л. В., Кондратенко Д. В. Страхування: теорія та практика: навч.-метод. посібник / за заг. ред. Н. М. Внукова. Харків, 2004. 371 с.
8. Вовчак О.Д. Страхові послуги: навч. посіб. / за заг. ред. О. Д. Вовчак. Львів, 2017. 656 с.
9. Гаманкова О. О., Артюх Т. М., Горянська С. В. Страхування: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни. Київ: КНЕУ, 2015. 118 с.
10. Гарматій Т. Д. Проблеми розвитку ринку страхових послуг в Україні. *Фінанси України*. 2017. № 10. С. 19–23.
11. Гарматій Т. Д. Проблеми розвитку страхового ринку України. *Банківська справа*. 2018. №5. С. 223.

12. Гутко Л. В. Страховий ринок України: стан, проблеми розвитку та шляхи їх вирішення. *Економіка. Фінанси. Право*. 2018. № 7. С. 19–24.
13. Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України. URL: www.dfp.gov.ua. (дата звернення: 15.05.2019).
14. Заруба О. Д. Основи страхування: навч. посібник для студ. екон. спец. Київ: УФМБ, 1995. 180 с.
15. Івашина Г. В. Страховий ринок України перехідного періоду. *Банківська справа*. 2016. № 7. С. 2.
16. Кінащук Л. Л. Страхування: теорія та практика проведення. Київ: Атіка, 2017. 111 с.
17. Криклій А. С. Ринок страхування життя в Україні : тенденції та європейський досвід. *Економіка та держава*. 2008. №5. С. 13.
18. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2023 року: Постанова Правління Національного банку України від 18.06.2018 р. №391. URL: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog>. (дата звернення: 15.05.2019).
19. Мних М. В. Страхування в Україні: сучасна теорія і практика: підручник. Київ: Знання України, 2006. 284 с.
20. Мних М. В. Страхування та його роль у забезпеченні соціального захисту населення. *Фінанси України*. 2007. №6. С. 39–45.
21. Нанюк І. С., Маруженко Д. С. Визначення категорії «Фінансова стійкість страхових компаній». *Фінанси України*. 2006. № 11. С. 77.
22. Павленко О. С. Український страховий ринок: можливості фінансування росту. *Фінансовий ринок України*. 2007. №10. С.11–12.
23. Про оподаткування прибутку підприємств: Закон України із змінами, внесеними законами України № 607/97-ВР від 04.11.97 р.
24. Про страхування: Закон України від 07.02.2019 р. № 2473-VIII. *Голос України*. 1996. № 68. Ст. 78.
25. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/2937>. (дата звернення: 15.05.2019).

26. Лисенко Н. А. Система оподаткування страхової діяльності в Україні у 2014 році. *Страхова справа*. 2014. № 7. С. 58–60.
27. Нестерова С. Л. Аналіз ринку страхових послуг України. *Статистика України*. 2017. № 11. С. 46–51.
28. Осадець С. С., Проблеми і перспективи розвитку страхової справи. *Фінанси України*. 2015. № 15. С. 74–78.
29. Офіційний сайт національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL: <http://nfp.gov.ua/>. (дата звернення: 15.05.2019).
30. Пономарьова О. Б. Визначення проблем страхового ринку та їх вирішення. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. №5. URL: <http://global-national.in.ua/archive/5-2015/166.pdf>. (дата звернення: 15.05.2019).
31. Перспективи розвитку страхового ринку України. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/3/144.pdf>. (дата звернення: 15.05.2019).
32. Підсумки діяльності страхових компаній за 2018 рік. URL: <https://forinsurer.com/files/file00654.pdf>. (дата звернення: 15.05.2019).
33. Приймак Н. В. Страховий ринок України: сучасні тенденції та перспективи розвитку. *Стратегічні орієнтири*. Суми, 2018. № 9. <http://www.libfor.com/>. (дата звернення: 15.05.2019).
34. Самойловський А. Л. Пропозиції щодо вдосконалення страхового ринку України. *Фінанси України*. 2008. № 5.
35. Страхування: підручник / Осадець О. В., Петрова Д. А., Луця В. В. Київ: КНЕУ, 1998. 528 с.
36. Стратегія розвитку страхового ринку України на 2012 – 2021 роки. URL: <http://www.ufu.org.ua/about/activitiesinitiatives/5257>. (дата звернення: 15.05.2019).
37. Субачов І. І., Олійник В. А., Терещенко Т. Є., Заволока Є. О. Розвиток страхового ринку в Україні як фактору фінансової стабільності економіки. *Фінанси України*. 2014. № 17. 137–140 с.

38. Слободянюк Н. О. Стан страхового ринку України на сучасному етапі, проблеми та перспективи його розвитку. *Молодий вчений*. 2016. №5. 66-68 с.
39. Ткаченко Н. В. Страхування : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. Київ: Ліра, 2017. 270 с.
40. Філонюк О.Ф. Страховий ринок України як об'єкт державного регулювання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 3. С. 73–77.
41. Хорін Л. Г. Страхування: інституціональна риторика на фоні системного хаосу. *Фінансовий ринок України*. 2015. № 9. С. 235-243.
42. Черняк О. І. Техніка вибіркового дослідження : монографія / за заг. наук. ред. Білоусова В. В. Київ: МІВВЦ, 2016. 248 с.
43. Шахів В. В. Розвиток вітчизняного страхового ринку – крок зміцнення національної безпеки України. *Фінансові послуги*. 2018. – № 12. С. 58–62.
44. Щукін Л. М. Проблеми розвитку національного страхового ринку. *Фінанси України*. 2018. № 6. С. 146-148.
45. Фещенко В. В. *Енциклопедія страхування*. Київ, 2008. 280 с.
46. Яловий М. О., Янішева Л. Ю. Державна політика на страховому ринку України. *Фінанси України*. 2016. № 13. С. 119-126.
47. Ярошенко С. П. Проблеми становлення та розвитку страхового ринку життя в Україні. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2008. №4. С. 87.
48. A Discriminant Analysis of Insurance Companies in Ukraine. URL: <http://armgpublishing.sumdu.edu.ua.pdf>. (дата звернення: 15.05.2019).
49. Information on the state and development of the insurance market of Ukraine. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/SK/2018_rik/2018/sk. (дата звернення: 15.05.2019).
50. World insurance in 2015: steady growth amid regional disparities. URL: http://media.swissre.com/documents/sigma_3_2016_en.pdf. (дата звернення: 15.05.2019).
51. Insurance market of Ukraine. URL: <http://pev.kpu.zp.ua>
52. Trends In The Development Of The Ukrainian Insurance Market. URL: <http://tr.knute.edu.ua>